

C. STERE

UN CAZ DE CONȘTIINȚĂ

**CUVÂNTĂRILE ROSTITE
IN ȘEDINȚELE ADUNĂRII DEPUTAȚILOR
DIN 4, 5 ȘI 9 MARTIE 1921
ASUPRA VALIDĂRII ALEGERII DIN JUD. SOROCA**

CU O PREFAȚĂ

BUCUREȘTI
EDITURA „VIAȚA ROMÂNEASCĂ” S. A.
LIBRĂRIA ALCALAY
No. 37, Calea Victoriei, No. 37
1921.

C. STERE

UN CAZ DE CONȘTIINȚĂ

**CUVÂNTĂRILE ROSTITE
IN ȘEDINȚELE ADUNĂRII DEPUTAȚILOR
DIN 4, 5 ȘI 9 MARTIE 1921
ASUPRA VALIDĂRII ALEGERII DIN JUD. SOROCA**

CU O PREFĂȚĂ

BUCUREȘTI
EDITURA „VIAȚA ROMÂNEASCĂ” S. A.
LIBRĂRIA ALCALAY
No. 37, Calea Victoriei, No. 37.
1921.

Tipografia „CULTURA” Str. Câmpineanu No. 15.

PREFAȚĂ

Hotărându-mă să public în broșură cuvântările mele din Cameră, rostite cu prilejul discuțiunii asupra validării alegerii din Soroca, am urmărit numai să pun la îndemâna marelui public expunerea „cazului de conștiință”, care m'a dus la conflictul violent cu opinia publică din Regat, atât în timpul neutralității, cât și după declararea războiului, — adică, mai propriu zis, după înfrângerea noastră militară, determinată de prăbușirea Rusiei țariste și de revoluția care i-a urmat.

Am socotit, din aceste motive, necesar să suprim din textul publicat în „Monitorul Oficial” cea mai mare parte din numeroasele întreruperi, cari au întretăiat cuvântarea mea, atât din partea adversarilor, — cari se reduc de alt-fel de cele mai multe ori la insulte grosiere, — cât și din partea prietinelor, precum și digresiunile ce mi-au fost impuse de aceste întreruperi.

Am căutat numai să expun aici toate argumentele, — cari justifică, în conștiința mea, atitudinea mea față de războiu și din timpul războiului, — așa cum le-ași fi expus și în Parlament, dacă ași fi fost lăsat să vorbesc în condițiuni normale.

Aceia, pe cari îi interesează acest „caz de conștiință” în sine, vor găsi deci în broșura de față toate elementele de apreciere a punctului meu de vedere.

De alt-fel, iubitorii de scene dramatice se pot întotdeauna adresa direct „Monitorului Oficial” (No. 56, din 12 Martie, și No. 57, din 13 Martie 1921). Ori-cine se poate ast-fel convinge, că nu am nici o răspundere pentru caracterul pe care l'a avut discuția.

! Asupra chestiunii în sine, am de adăugat puține cuvinte,

cari sunt necesare în urma rezultatului la care au dus aceste discuțiuni pasionate, și adesea pătimașe.

Nu se poate tăgădui că atitudinea mea, fiind dată alianța oficială a statului român cu Rusia țaristă, a fost, prin natura ei, o atitudine *revoluționară*.

Însă acțiunile revoluționare se judecă după rezultatele lor. Motivele unei acțiuni revoluționare fiind, prin firea lucrurilor, în afară de discuțiune, ea își găsește justificare desăvârșită în reușita ei.

Se poate afirma că acțiunea mea a fost încoronată de succes?

La această întrebare răspunde, în primul rând, rolul care mi-a fost dat să-l am la Unirea Basarabiei, — tocmai mulțumită *caracterului revoluționar* al atitudinii mele.

În al doilea rând, la această întrebare răspunde și faptul că, — deși atât în campania electorală din județul Soroca, cât și în discuțiunea asupra validării din Parlament, toată lupta a fost dusă împotriva mea tocmai pe tema acestei atitudini, — Basarabia, în deplină cunoștință de cauză, și-a dat verdictul *în unanimitate*.

Cele peste 36.000 de glasuri ale Sorociei, ca și atitudinea hotărâtă și votul *unanim*, fără deosebire de partid, al reprezentanților basarabeni din Cameră, — cu o singură excepție, a d-lui Bogos, care.... confirmă regula; pentru că nici d-l Bogos n'a îndrăznit să mă atace pentru atitudinea mea ci s'a mărginit să mă compare cu Kerenski, adică să mă caracterizeze ca pe un *revoluționar*, — aceste două *manifestări unanime* îmi dau dreptul să afirm că în chestiunea atitudinii mele față de războiu, Basarabia românească întregă s'a solidarizat cu mine.

Căci cine ar avea mai mult drept să vorbească în numele Basarabiei ca alegătorii celui mai românesc județ al ei și unanimitatea deputaților ei, fără nici o deosebire de partid?

Așa fiind lucrurile, partea ce am luat la acțiunea de unire în Sfatul Țării, precum și solidarizarea Basarabiei cu atitudinea mea față de războiu, — atitudine care, repet, a făcut cu putință acea acțiune, — pun în afară de orice discuțiune răspunsul la întrebarea, dacă această atitudine a fost justificată.

În cazul contrar am putea ajunge la concluziuni absurde și primejdioase.

În adevăr, ar fi absurdă învinuirea de trădare adresată unei provincii românești întregi, după ce ea însăși, și cea dintâi, și-a manifestat cu lăta hotărâre voința ei de reunire

cu neamul românesc, în clipele cele mai tragice ale istoriei lui.

Nu mai puțin, ar fi și primejdios de a întinde asupra ei „ostracismul moral” tocmai în momentul când ni se impune tuturor munca și lupta pentru închegarea sufletească a acestui neam, jurgisit de istorie.

‘ Așa dar, nu se mai poate astăzi izola de Basarabia pe primul Președinte al Sfatului Țării, după Unire, și pe alesul Sorociei, trimis în Parlament de unanimitatea românească a colegiului său electoral, și susținut de asemeni cu unanimitate și cu atâta energie, — până la hotărîrea de a se retrage *in corpore* din Parlament, — de întreaga reprezentanță a Basarabiei, fără deosebire de partid. ’

‘Cred că pot închide din parte-mi definitiv, cu aceste considerațiuni, discuțiunea asupra „Cazului Stere”. ’

Dacă ea va fi totuși redeschisă, — cu toate că ni se impune acum mai mult ca ori-când lupta cu forțele unite pentru reclădirea din temelie a edificiului politic al României, și reconstruirea întregului nostru aparat administrativ, financiar și economic, ca și pentru „unificarea sufletească”, — vina nu va fi a mea.

‘ Întreaga răspundere, în cazul acesta, pentru consecințe, va cădea asupra aceloră, cari nu voesc să se închine în fața evidenței. ’

Aștept dar în liniște ca „judecata dreaptă să biruească” ...

C. STERE

17 Martie 1921
București

CUVÂNTAREA DIN 4 MARTIE 1921

D-le președinte, d-lor deputați,

Votul de validare al Camerei este, după natura lui, o hotărîre judiciară. Sunt Constituții cari deferă chiar formal instanțelor judecătorești ordinare hotărîrea asupra validărilor. Vă întreb, ce tribunal din lume poate să dea o hotărîre fără ca înainte să dea ascultare părților?

Mi se spune acum să aduc întâi sentința de achitare a Curții marțiale. Nu este vina mea, dacă nu am putut vorbi înaintea Curții marțiale și nu vă pot aduce sentința ei.

O voce: De ce nu ai cerut-o?

D-l C. Stere: Tot timpul am cerut să fiu pus în fața judecății sau, dacă nu sunt vinovat, să fie închis dosarul. În orice caz, mai curând aș avea eu dreptul să vă cer să aduceți o sentință de condamnare ca să vă justificați contestația.

Cred dar că sunteți datori să-mi dați ascultare, cu atât mai mult, d-lor, că eu nu am cerut cuvântul pentru a vă rugă să validați alegerea din Soroca. Veți face, în această privință, cum veți crede, după cum vă va dicta conștiința sau interesul d-voastră.

De asemenea n'am intenția să polemizez cu acei cari m'au atacat dela această tribună; mă voi atinge

de expunerea lor numai în măsura strict necesară pentru a da o lămurire pe care o datorez d-voastre și țării, în momentul în care pășesc în această incintă.

Pentru prima oară am puțința de a-mi spune cu vântul, după ce atâta vreme, doi ani, a trebuit să primesc în tăcere toate acuzațiunile și toate invectivelor.

Voiu spune tot ce am pe suflet, fără nici o reticență, fără să mă cruț, dar fără să vă cruț și pe d-voastre.

Nu mă voiu cruța pe mine, fiindcă am mândria omului care nu ascultă decât glasul conștiinței și al judecății sale, — mândria de a-mi recunoaște greșelile pe cari le-am putut săvârși. N'am să vă cruț nici pe d-voastre fiindcă nu recunosc nimănui dreptul de a mă abate dela calea pe care mă îndreaptă conștiința și judecata mea.

Nu puteți tăgădui, d-lor deputați, ca această discuțiune nu se prezintă în condițiuni normale, că este fără analogie în desbaterile obișnuite asupra validărilor.

Se cere invalidarea alegerii mele nu pentru motive de procedură electorală. În această privință s'a pronunțat în unanimitate comisiunea de verificare.

Se cere această invalidare din cauza atitudinii mele în timpul războiului și față de război și din cauză că am fost la un moment dat urmărit în fața Curții marțiale.

Anomalia, d-lor, este cu atât mai vădită, cu cât Adunarea a fost chemată odată să se pronunțe în această privință. Am mai fost ales, și tot în opozițiune.

Am fost ales, d-lor deputați, în Camera din 1919, ca deputat al Cetății Albe, și am fost, repet, ales în opozițiune. Și vă citesc câteva rânduri din *Monitorul*

Oficial, de unde veți vedea că atunci alegerea mea n'a fost contestată de nimeni și a fost validată fără discuțiune.

Neobservată însă, această alegere n'a rămas. În adevăr, cetim în *Monitorul Oficial*: D-l președinte spune: „Proclam alesi ca deputați ai județului Ceta-
„tea-Albă pe d-nii: I. Inculeț (aplaude), Ștefan Cio-
„banu, Daniel Bitan, Temistocle Duma, T. Dimoff,
„Daniel Erdmann, Gheorghe Mare, Liviu Marian, N.
„Călăraș, Sergiu Niță, Constantin Stere (aplaude)” etc.

Am fost validat astfel, cu aplauze, în momentul când faptele invocate astăzi împotriva mea erau mai apropiate și, prin urmare, s'ar părea că patimile trebuiau să fie mai aprinse.

Ce s'a întâmplat dar din Noemvrie 1919 până în Februarie 1921, pentru ca astăzi să fie justificată contestația pentru aceste motive ale alegerii mele?

Nu pot găsi decât un singur răspuns: ne aflăm astăzi în fața unei alte conjuncturi politice...

Este evident dar, că în fața Adunării nu este pusă astăzi o chestiune electorală, ci o chestiune pur politică, în accepțiunea strictă a cuvântului. D-lor, nu voi ridica nici o obiecțiune din punct de vedere formal, nu voi discuta dacă în principiu este admisibilă invalidarea unei alegeri din considerațiuni politice; nu voi discuta dacă votul unei majorități din Cameră poate în această privință să fie substituit verdictului alegătorilor.

Primesc discuțiunea pe terenul pe care este pusă.

D-lor, consider chiar de interes secundar, dacă voi fi sau nu validat. Dacă voi fi invalidat, și aș ține apoi să reintru în Parlament, experiența alegerii trecute vă arată că nu puteți extermina populațiunea Sorocei, pentru a împiedica realegerea mea.

Condițiunile în cari am fost ales.

Dar d-lor deputați, pentru ca să fie pusă în ade-vărata ei lumină problema politică care se desbate înaintea d-voastre, nu puteți face abstracțiune de faptul, atât de sugestiv, că am fost ales cu peste 36.000 voturi, și că am întrunit acest număr de voturi în județul cel mai românesc poate din toată Basarabia.

Dacă mai ales țineți seama și de condițiunile în cari s'au făcut alegerile.

Vă dați seama, d-lor deputați, după agitațiunea care s'a deslănțuit în timpul campaniei electorale, și în directă legătură cu ea, în această incintă, și chiar de pe banca ministerială, cum a trebuit să se răsfrângă această agitațiune, acolo la Soroca, la umbra stării de asediu întărite, — stare de asediu care a fost întărită, — desigur, prin simplă coincidență, — imediat ce s'a aflat despre candidatura mea!

D-lor deputați, să-mi permiteți să nu insist asupra detaliilor.

Vorbește dela sine faptul că a fost numit la Soroca un prefect ad-hoc, numai pentru 40 de zile, dintre ucenicii favoriți ai emperitului elector din Focșani, d-l Nae Săveanu.

Numele acesta, ilustru în cronica noastră electorală, mă dispensează de caracterizarea talentelor specifice ale ucenicului.

Și acest prefect-elector a adus cu sine în județul Soroca și un număr de subprefecți, numiți de asemenea numai pe timpul campaniei electorale, pentru ca să nu-i tulbure nici relațiunile trecutului, nici considerațiuni asupra viitorului, în sarcina lor administrativă.

Nu vreau să vă distrag d-lor deputați, cu descrierea numeroaselor episoade dramatice cari fatal au

trebuit să aibă loc, în aceste condițiuni, în orgia electorală care a înfrigorat o lună de zile plaiurile tihnite ale Sorocei.

Voiu reține numai faptele cari sunt necesare pentru ilustrarea argumentării mele.

Pentru a putea convoca întruniri electorale și pentru cenzura imprimatelor, noi eram datori să ne adresăm, pentru autorizare, prefectului de județ, ca reprezentant al autorității civile. Prefectul cântărea cererile noastre cu multă scrupulozitate și pretexta necesitatea aprobării și din partea comandamentului militar pentru a justifica toate tărăgăniurile, — Sorooca fiind în zona de operațiuni; la toate întrunirile noastre, absolut la toate, au asistat reprezentanții administrației și ofițerii delegați de autoritățile militare.

La Bădiceni, unde, cum s'a afirmat aci, ar fi avut loc scena grotescă, cu brațele vopsite, descrisă de d-l Bogoș, a fost de față însuși prefectul. De aci — în treacăt fie zis — d-voastră puteți deduce câtă crezare se poate acorda tuturor învinuirilor că la întrunirile noastre s'ar fi pronunțat cuvinte sedicioase.

Totodată, acelaș prefect, la care noi ne adresăm ca la un organ al Statului, și care, ca atare, ne supraveghea și cenzura, conducea în persoană toată campania electorală împotriva mea, convoca întruniri publice și consfătuiri intime, ținea discursuri până și în sinagogi și în piețele publice, — cum și când voia, fără nici o piedică.

Vă puteți da seama d-voastre singuri, d-lor deputați, care din dubla ipostasă a prefectului precum-pănea: cea de reprezentant al autorității, sau cea de mare elector?

Așa, de pildă, pe când propagandiștii noștri, însărcinați cu distribuirea manifestelor mele — cenzu-

rate, notați bine — erau arestați și manifestele confiscate, — în acelaș timp, d-l prefect, transformat în colportor electoral, împărțea în persoană cu profuziune ziarele din București cu discursurile d-lui Take Ionescu, și un fals al presei liberale din Chișinău, care atribuia d-lui Halipa un articol injurios la adresa mea, pe aceeaș temă,—bineînțeles toate acestea comentate pe larg — fără exces de delicatețe — și cu autoritatea pe care i-o dădea vorbitorului situația lui oficială.

Intr'un cuvânt, nu a fost cruțat nimic, pentru ca populațiunea întreagă a județului Soroca, să fie pusă în curent cu antecedentele mele, luminate din punctul de vedere al discursurilor electorale de pe banca ministerială.

Și, întrucât noi nu aveam alte mijloace de locomoțiune decât câteva căruțe țărănești, iar administrația dispunea de vreo trei automobile ale Statului și ale județului, noi evident nu am fost în stare să vizităm cele 200 și mai bine de sate din județul Soroca, și în unele locuri țărani au putut afla despre candidatura mea numai dela prefect și dela candidatul oficial.

Și dumnealor, trebuie să le aduc acest omagiu, s'au dovedit propagandiști minunați pentru candidatura mea.

În adevăr, în momentul de față de sigur că nu există, în județul Soroca, un singur copil de 5 ani, care să nu fi aflat despre toate păcatele și toate crimele trădătorului Stere, din chiar gura adversarilor mei.

Din parte-mi, bine înțeles, eu nu am tănuțit, nici atitudinea mea față de război, nici faptul că am fost urmărit de Curtea marțială. Cetiți manifestul meu, care se află în mâna d-lui Bogos, și care, de altfel, a fost reprodus și de ziarele din Capitală.

Dealtfel eu nu sunt un străin în județul Soroca. Cred că pe tot teritoriul României-Mari nu există un colț în care locuitorii pașnici să fi urmărit cu mai multă atențiune, și chiar cu pasiune, cariera vijelioasă a unui concetățean născut între ei, eșit din rândurile lor.

Prin urmare, votul a fost dat în perfectă cunoștință de cauză.

Rezultatul și semnificarea votului.

Și care a fost rezultatul? Îmi veți da voie să rețin numai câteva cifre și câteva fapte, strict necesare.

Intr-o singură secțiune de vot din tot județul candidatul oficial a avut o mică majoritate de 201 voturi, anume la Soroca, orașul în care majoritatea covârșitoare a populațiunii nu este de origine românească, iar în secțiunile de vot în cari nu există târgușoare sau colonii străine, cum a fost la Inădușita, eu am întrunit peste patru mii de voturi, iar candidatul oficial numai 126 voturi.

În secțiunea de vot Cotujeni, în care votează vreo 22 de sate, în primele două zile, în cari au votat târgușoarele și coloniile cu populațiune străină, urna a fost umplută, și pentru a treia zi a fost adusă o urnă nouă în care nu și-au depus buletinele decât cele șase sate curat moldovenești ce au rămas la urmă. În acea urnă s'a găsit un singur vot pentru candidatul guvernamental.

Cât de mare era curentul în favoarea candidaturii mele puteți judeca dintr'un fapt: a fost dată și o reprezentație în județul Soroca. Candidatul oficial încerca să are cu plugul pământul înghețat — simbol al improprietății — în satul meu natal, Horodiștea, unde și acum la biserică se păstrează în-

scripția despre botezul meu. Și în acea secțiune de vot — secțiunea Atacilor — am avut cele mai multe glasuri, și anume 6626 voturi. Desigur un singur român din Horodiștea nu și-a dat votul pentru plugarul improvizat.

Mai mult, d-lor, în secțiunea Văscăuți în care votează cele trei sate mari așezate pe moșiile părințești, — și știți că în Basarabia nu este o recomandare că eu sunt un fiu de boier și moșier; mi se pare că sunt singurul reprezentant al castei, căreia aparțin prin naștere, dintre toți aleșii Basarabiei...

Voci: Așa este!

D-l C. Stere: Și cu toate acestea vedeți numărul voturilor din Văscăuți: desigur un singur țăran din cele trei sate nu a votat pentru candidatul guvernamental.

S'a vorbit aci despre atitudinea învățătorilor și a agronomilor. Așa este: cu toții au votat pentru mine, învățători, agronomi, funcționari, chiar unii din aceia care prin amenințări erau forțați să facă propagandă împotriva mea, când au rămas singuri în gheretă, și-au dat votul pentru mine. Cercetați statisticile județului, veți constata că și o parte însemnată a minorităților naționale, și anume acea resemnată la unirea Basarabiei cu România, a votat pentru mine, fiindcă era sigură că voiu lupta pentru egalitatea de drepturi cetățenești și pentru libertatea de propagare pentru toți.

Nu mai două elemente au votat împotriva mea: o parte din evrei intimidăți cu mijloace despre cari nu vreau să vorbesc aci, dar d-l general Averescu, care e soldat și om de onoare, se poate adresa autorităților militare din Soroca, și va afla de ce natură au fost acele mijloace și dacă este ertat unui prefect, în calitatea lui de elector, să uite anume probleme delicate ale vieții noastre de Stat.

În al doilea rând, au votat împotriva mea rușii românofobi neîmpăcați.

Autoritățile nu au decât, spre a se informa, să cerceteze trecutul politic recent al delegaților candidatului guvernamental din Secțiunea Soroca. Despre delegații din județ nu vorbesc; aceia au fost forțați să primească sarcina de delegați, dar în cea mai mare parte au votat pentru mine. Ca rezultat final: am întrunit un număr de voturi fără precedent, de care s'ar putea lăuda și marii electori, când „scot” pe deputații guvernamentali.

Și notați că eram singur pe listă, nu era o alegere generală, când toți candidații de pe aceeași listă aduc fiecare prinosul lor de simpatie. Iar amândoi candidații adversi, împreună, nu au întrunit măcar numărul de voturi care să le fi putut da dreptul la reprezentarea minorității.

Cine dar în această Cameră poate pretinde că reprezintă cu mai mult drept decât mine colegiul său electoral?

D-lor deputați, când pot invoca unanimitatea românească a județului Soroca în favoarea mea, dată în aceste împrejurări, vă întreb, dacă nu cumva greșiți, luând ca un păcat individual ceea ce este reflexul unei psihologii, a psihologiei unei părți însemnate a neamului nostru, pe care d-voastră nu aveți dreptul să o nesocotiți.

D-lor deputați, istoria a fost mășteră cu acest neam. Am fost împărșiți în mai multe trunchiuri răslețe, fiecare supus la o presiune deosebită, la o frământare anumită a sufletului, și nu puteți șterge cu o singură trăsătură de condei o istorie seculară.

Nu uitați că în trecutul nostru am avut conflicte tragice, ca atunci când pe deoparte Bălcescu se ducea în Ungaria, să trateze cu Koșuth,—și cine se putea îndoi de patriotismul lui Bălcescu? — țărani

lui Avram Iancu au luptat în acelaș timp pentru împărat, și nimeni nu se poate îndoi de românismul țăranilor ardeleni¹⁾.

D-lor deputați, sunt sigur că în viitor din aceste

1) Când am pomenit, ca exemplu al unui conflict tragic de aspirațiuni din istoria noastră națională, că la 1848 Bălcescu trată cu Ungurii, pe când Avram Iancu, cu țărani lui, lupta pentru „Drăgușul de Împărat”, afirmarea mea a fost desmințită de d. deputat Neculai Iorga, atât printr’o întrerupere, cât și a doua zi printr’o elaborată „rectificare la sumar”.

Pot opune aici acestei desmințiri autoritatea savantului nostru istoric, d. N. Iorga, care într’un manual pentru clasa a IV-a secundară scrie:

„... Când Ungurii se ridicară împotriva Casei de Austria și cei din Ardeal cerură unirea acestei provincii cu Ungaria cea mare, Românii se mișcară la rândul lor...”

„Peste câteva luni, când împrejurările ardeleni ajunseră la criză, Românii luară armele, având în fruntea lor pe avocatul Avram Iancu... Ca și Horea el arată că nu voește altceva decât stăpânire dreaptă din partea Împăratului...”

„Unii dintre tinerii revoluționari cari fugiseră de la noi (adică din țară) ca Boliac și Bălcescu, credeau să poată împăca pe Români cu Ungurii, aceștia recunoscând neamului nostru dreptul de a trăi deosebit în cultura sa și cu idealele sale. Ceia ce-i îndemna era frăția firească între revoluționari...”

„Ungurii fură biruiți după sosirea Rușilor... și, între măsurile pe care le lua tânărul Împărat Francisc-Iosif, după potolirea Revoluției, a fost și acordarea de drepturi Românilor...”

„Cât privește pe viteazul conducător dela 1848, Avram Iancu a refuzat ori-ce răsplătă din partea Împăratului” etc. (N. Iorga, — *Istoria Românilor* pentru clasa a IV-a și a VIII-a secundară”, ediția a IV-a, București, 1920, p. 389—391, *passim*).

Față de aceste cuvinte scrise pentru băieții de școală de marele nostru istoric, d. N. Iorga, cititorii pot fi pe deplin edificați în ce privește valoarea dezmințirii ce mi-a fost aruncată în incinta Camerei de d. deputat Neculai Iorga.

Sau adevărul istoric este altul în 1920 pentru băieții de școală și altul în 1921 pentru discuțiunile din parlament, când trebuie „înfundat” un adversar, prin întreruperi și „rectificări la sumar”?...

mentalități deosebite, din aceste divergențe de aspirațiuni ale diferitelor ramuri românești, se va naște o cultură originală și bogată care va aduce prinosul neamului nostru în tezaurul comun al civilizațiunii omenești.

Dar pentru moment, înainte de a lua atitudinea aceasta atât de ostilă, aveți datoria să ne înțelegeți, sau cel puțin să încercați să ne înțelegeți.

Prin urmare, d-lor, am dreptul să vă cer și îngăduire, cu atât mai mult că este vorba numai despre trecut, căci, doamne, roata istoriei, nu se poate întoarce. În ceeace privește viitorul, desigur, nu pot fi divergențe esențiale relativ la directivele generale ale politicei noastre internaționale.

Cel mult se va putea discuta politica internațională economică, cum se discută astăzi între partidul liberal și d-l Take Ionescu; se pot discuta micile combinațiuni ale vreunui dintre miniștri noștri de afaceri străine, mai mult sau mai puțin întreprinzător, dar discuțiuni serioase în ceeace privește directiva generală, cred că nu vor mai fi.

Vă pot dar cere îngăduire, dacă în vorbirea mea, expunându-vă d-voastre convingerea mea adâncă, pentru care am jertfit totul, am să ating credințele pe cari le aveți d-voastre.

Motivele atitudinii mele.

Trebuie înainte de toate să lămuresc motivele atitudinii mele față de război.

Era această atitudine pornită din indiferența pentru Ardeal, din ostilitate împotriva luptătorilor Ardealului?

Am fost eu împotriva emancipării Ardealului? D-le Maniu! — d-l Vaida este absent — din nenorocire, iar

pe d-l Goga n'am nevoie să-l întreb, d-l Goga mi-a dat o declarațiune scrisă, numîndu-mă plenipotențiar al Ardealului în regatul român.

D-le Maniu, fac apel la conștiința d-voastră dacă ați găsit mulți din oamenii politici din regat cari erau tot atât de gata totdeauna să răspundă la apelul d-voastre și să fie prezenți la toate manifestările vieții d-voastre naționale, să vină oricând în mijlocul d-voastre și să ia parte chiar la luptele d-voastră, ca mine? Dacă sunt mulți cari au luat de atâtea ori parte la ședințele comitetului partidului național din Ardeal, cum am luat eu?

Atunci, când veneau în țară d-l Maniu, d-l Vaida, d-l Mihaly (despre d-l Goga să spună el însuși), încă din Predeal telegrafic mă chemau, fără să mă întrebe dacă aveam timp, dacă interesele mele permiteau, și nu făceau un pas înainte de sfatul meu.

Insemnează aceasta indiferență pentru Ardeal, ostilitate pentru lupta națională a ardelenilor, nesocotirea drepturilor lor, dezinteresare pentru soarta lor?

Sau atitudinea mea poate fi explicată prin o manie, o francofobie, sau o germanofilie?

D-lor, până la începutul războiului nostru, timp de 12 ani am dirijat o revistă, care era cea mai răspândită în această țară. Și veți constata de acolo că erau vremuri când eu luam apărarea Franței — când era obiceiul în țara aceasta s'o ponegrească ca națiune decăzută și degenerată și când se exalta aci ordinea și disciplina germană. (Aplause la federație).

Sau, d-lor, am luat atitudinea aceasta, pentru că aș fi crezut, cum a spus d-l Take Ionescu, că Austro-Ungaria nu va fi niciodată desfăcută, și că deci nu s'ar mai putea emancipa Ardealul niciodată? Cum veți vedea îndată, d-lor, nici aceasta nu este exact. Dar eu credeam că înainte de a cădea Austro-Unga-

ria, trebuie să cadă Rusia țaristă. (Aplause pe băncile federației).

Eu credeam și spuneam, că drumul în Ardeal trece prin Basarabia. Și așa a și fost. (Aplauze pe băncile federației).

Austria nu a căzut atunci când armatele rusești ajunseseră la porțile Cracoviei, nu a căzut atunci când avantgardele lor trecuseră peste crestele Carpaților. Austria a căzut în momentul când nu mai era un picior de soldat rus pe teritoriul ei, dar după ce a izbucnit revoluțiunea în Rusia, după ce s'a prăbușit țarismul. Și din prăbușirea Rusiei a rezultat prăbușirea Austro-Ungariei. (Aplause, sgomot, întreruperi).

Pot afirma, d-lor deputați, prin urmare că nici indiferența pentru Ardeal, nici vreo manie, nici credința în eternitatea Austriei nu a determinat atitudinea mea. Ceeace a determinat-o am spus-o de mai multe ori.

Prioritatea pentru Basarabia.

Am aci un articol din *Viața Românească* No. 5 din 1915, din timpurile neutralității, însă prefer să vă citesc o pagină din *Lumina* scrisă sub ocupațiunea germană și sub cenzura nemțească.

Data este 17 Decembrie 1917, articolul „Naționalismul”.

Și iată ce scriam acolo:

„Fiecare popor nu are numai dreptul dar și datoria să-și afirme *voința sa de a trăi ca o unitate*, să tindă la plenitudinea de viață națională și să-și apere ființa sa etnică.

„Aceasta pentru o națiune nu este numai o datorie față de sine însăși, față de jefurile tuturor generațiilor trecute, ca și față de aspirațiunile celor viitoare, dar

este și o datorie față de omenirea întreagă, față de civilizația universală...

„Da, o națiune care nu știe să-și afirme puterea de viață, să-și apere ființa națională, nu e decât o greutate moartă în economia lumii. Ea nu numai că nu poate avea vreun rol activ în istorie, dar ca și retardarii unei armate, ea îngreue mersul avantgar-delor omenirii.

„Națiunea noastră, atât de urgisită de soartă, avea *aspirațiuni legitime*, cari îi impuneau încordarea voinții în *diferite direcțiuni*.

„Dar bine înțeles nu toate aceste aspirațiuni erau de aceeaș urgență...

„Dacă ar trebui să facem vreo clasificare din punctul acesta de vedere, a aspirațiunilor noastre naționale, e evident că în *fruntea* preocupărilor noastre eram datori să punem Basarabia, iar locul *din urmă* se cuvea, natural, elementului românesc din Macedonia”...

D-lor deputați, în articolul din *Viața Românească* pe care vi l'am citat puteam vorbi direct de Ardeal. Dar când scrieam sub cenzura nemțească și vorbeam întâi de Basarabia, iar locul *ultim* îl dădeam Macedoniei, înțelegeți d-voastre, cum și cititorul înțelegea, cari aspirațiuni naționale se înșirau între ele. (Aplause pe băncile minorității).

Eu susțineam dar că Basarabia trebuie să aibă prioritatea în preocupările noastre naționale, și pentru emanciparea ei trebuie să dăm în primul rând lupta. Și nu numai pentru că ea era cea mai primejduită, dar și, cum veți vedea îndată, din punctul de vedere al concepției problemei naționale întregi.

Consensul românimii.

Și pot spune, d-lor deputați, că în această privință m'am putut baza pe consensul românimii întregi.

D-lor, în iarna anului 1912—1913 s'a adunat la Budapesta comitetul partidului național român, la care am luat parte și eu.

Se prevedea eventualitatea războiului, și atunci s'au pus la cale în comitetul partidului național din Ardeal așa numitele tratări cu ungurii. Pentru ce s'a tratat atunci cu ungurii? Pentru a încheia pace între unguri și români? Dar cum a spus așa de frumos, în ședința aceea, d-l Maniu, în situațiunea de atunci dintre unguri și români, pace nu putea să fie între ei, ci sau ei pe noi sau noi pe ei trebuia să-i doborîm. Așa ați spus, mi se pare, 'd-le Maniu. (Aplauze).

Dacă așa era, dacă nu putea fi încheiată pace între unguri și români, până ce unii sau alții nu vor fi doborîți la pământ, care era rostul tratărilor cu ungurii?

S'a însărcinat să expună chestiunea aceasta cel dintâiu vorbitor în acea ședință, Octavian Goga. Și Octavian Goga a spus: trebuie găsit numai un modus vivendi, de stabilit o suspensiune de arme provizorie, pentru ca, în cazul conflictului așteptat, să se poată întâiu salva Basarabia, care este mai oropsită decât suntem noi. (Aplauze din partea grupului țărănesc basarabean din opoziție).

D-l Octavian Goga, ministrul cultelor și al artelor: D-le Stere, voi da oarecari lămuriri în această chestiune, dar ascult până la sfârșit, fiindcă mi se pare că trebuie să fac o rectificare.

D-l C. Stere: D-ta ai să faci cum vei crede, dar nu ai să tăgăduiești următorul fapt: s'au început tra-

tări, nu pentru a încheia pacea, ci pentru un modus vivendi în vederea războiului care se aştepta.

D-l Octavian Goga, ministru cultelor şi al artelor: Nu era vorba de războiul mondial, d-le Stere.

D-l C. Stere: Mă rog, războiul care se aştepta atunci!

Eu vorbesc acum despre prioritatea dreptului Basarabiei, recunoscută de ardeleni.

D-l Octavian Goga, ministru cultelor şi al artelor: Vă voi răspunde.

D-l C. Stere: Dar, d-lor, am să vă spun un fapt, unde d-l Goga nu va putea corecta. Eu n'am voit să iau cuvântul la acea şedinţă. Am tăcut. Dar, la un moment dat, preşedintele consfăţuirii, bătrânul Gheorghe Pop de Băseşti, mi se adresează: „Dar, să vorbească şi d-l din regat.” Şi atunci, eu m'am ridicat şi am spus: „Ca domn din regat nu pot lua cuvântul; dar voi vorbi ca basarabean”, şi am vorbit, şi vorbind ca basarabean, d-voastre vă daţi seama că nu am putut vorbi altfel decât cum am vorbit totdeauna. Şi mi-aduc bine aminte emoţiunea părintelui Lucaci, care astăzi mă întrerupe.

Atunci, agitând o enormă batistă roşie muiată în lacrimi, îmi întindea braţele ca fiului Basarabiei o-ropsite.

Va să zică prioritatea dreptului Basarabiei era recunoscută atunci şi în Ardeal; că era recunoscută şi în regat, nu se poate tăgădui. La 1913 guvernul din care făcea parte şi d-l Take Ionescu a reînnoit tratatul cu puterile centrale, şi nu se poate explica această reînnoire, decât prin faptul că politica regatului, întreagă a fost întemeiată pe această prioritate a interesului Basarabiei.

Da, d-lor, toată politica de 40 de ani a Statului român dovedeşte că ea era întemeiată pe acea con-

cepție, care recunoștea prioritatea interesului de emancipare a Basarabiei.

Despre Basarabia, însă, ce să mai vorbesc? Vă miră acum atitudinea basarabenilor? Atuncea când defunctul Nicolae Filipescu a plecat în Rusia să viziteze frontul, d-l Halipa, acest om încă tânăr, dar — să-mi ierte această indiscreție — deja invalid din cauza atâtor închisori suferite ca director și redactor al ziarelor românești, d-l Halipa, zic, a căutat să-l întâlnească pe d-l Nicolae Filipescu, în gara Chișinăului, cu mai mulți prieteni moldoveni din Basarabia, și numai sentințelele l-au împiedicat, dar gândul lui era să convingă pe d-l N. Filipescu, că nu trebuie dată uitării Basarabia.

Și atuncea eu am dreptul să spun, că în ajunul războiului era un consens național, un adevărat pact între românimăa întreagă, că emanciparea neamului trebuie să înceapă prin Basarabia.

D-lor, așa de mult am crezut în pactul acesta, că țin minte că atunci când am fost invitat să iau parte la recepțiunea țarului la Constanța, am răspuns: „nu pot să mă duc, fiindcă, dacă mă voi duce acolo, mă vor întreba basarabenii și ardelenii, cu care știți că sunt în contact, ce rost are participarea mea la această serbare?” Mi s'a spus atunci: „trebuie să iei parte tocmai fiindcă participarea d-tale dovedește că nu se schimbă nimic în directiva politicii noastre generale.”

Ași putea, d-lor, să mă duc și mai departe, să vorbesc despre atitudinea guvernului român dela începutul războiului. Nu pot însă, din nenorocire, să tratez chestiunea aceasta în lipsa d-lui Ionel Brătianu, fiindcă ea trebuie să fie tratată în contradictoriu.

Am auzit însă că d-l Brătianu, a desmintit în lipsa mea afirmațiile mele făcute prin publicitate. N'am

controlat, dar dacă este exact, nu invidiez pe d-l Brătianu. Nu l-ași invidia chiar dacă n'ar fi știut nimeni altul decât noi doi, care este adevărul; nu l-ași fi invidiat chiar dacă lumea întreagă l'ar fi crezut pe el și nu pe mine, nu l-ași fi invidiat pentru mândria lui de om, când rămâne singur cu conștiința lui.

Dar, d-lor, fapt este că în toată gândirea mea, în tot sufletul meu, a intrat credința aceasta, că în urma acordului general al românilor de pretutindeni, lupta trebuie să fie dată întâiu pentru emanciparea Basarabiei.

Și, d-lor, ardelenii poate au fost aceia cari mai mult au respectat pactul acesta.

La începutul războiului am fost chemat de d-l Iuliu Maniu la Brașov, unde m'am dus cu automobilul. Am discutat atunci împreună condițiunile pe cari ar fi trebuit să le îndeplinească ungurii pentru ca să fie cu puțință acțiunea în direcția Basarabiei. N'a eșit nimic din toate acestea decât ridiculul schimb de telegrame între contele Tisza și mitropolitul român. Cum vedeți dar, în ajunul războiului în Ardeal, ca și în Basarabia, ca și aci în regat, era credința că prin Basarabia trebuie să se înceapă lupta.

D-l Octavian Goga, ministru cultelor și al artelor: Eu ași dori ca d-l Maniu să declare dacă la adunarea dela Brașov, la care ati participat d-voastră, comitetul național din Transilvania s'a hotărât pentru politica d-voastră. Să declare acest lucru d-l Maniu.

D-l Iuliu Maniu: Am avut onoarea să vorbesc cu d-ta în această chestiune la Brașov. Acolo nu a fost ședința comitetului, ci l'am chemat pe d-l Stere să vină, ca să-i comunic anumite lucruri, și d-l Stere a avut bunavoință și a venit. Și am să arăt scopul pentru care l-am chemat și am să spun și conversația

ce am avut cu d-sa, fiindcă d-l Stere, de sigur, nu va contrazice.

D-l C. Stere: De sigur că nu voi contrazice.

D-lor, am voit numai să spun că și atunci, cel puțin la unii ardeleni, era încă credința care în mine era întreagă, pe care eu nu puteam s'o pierd, era credința că e încă cu puțință acțiunea noastră în direcția Basarabiei.

Concepția tradițională și „profeția“.

Pe ce era bazată această concepțiune? Fiindcă, d-lor, nu era chestiunea de o preferință sentimentală pentru Basarabia mai mult decât pentru celelalte provincii. Dar toată lumea, în timp de 40 ani, toată Românimea, credea că primejdia cea mare care amenință neamul nostru, este primejdia dela Nord, este Rusia.

Lucrurile au mers așa de departe, că un om de Stat român a spus odată, că „Rusia țaristă și România sunt două vieți, cari se exclud”, și acel om de Stat a fost d-l Take Ionescu. (Aplauze pe băncile federale).

D-lor, aveam o credință neclintită, că nu numai pierdem Basarabia pentru veci, dacă nu intrăm în război cu Rusia, dar aveam și convingerea adâncă, că, în caz de o victorie rusă, tot viitorul neamului nostru este primejduit, și al Ardealului împreună cu noi.

Dar, d-lor, nu mă conducea numai o concepțiune teoretică. Pentru ce uitați că în nenumărate ori am scris și am spus: puterea militară a Rusiei nu va rezista ciocnirii cu armatele europene. Am scris și am spus că Rusia țaristă va cădea și că pe urma înfrângerii militare va urma și revoluția.

Am spus lucrul acesta de nenumărate ori. Și nu era vreo „profeție”, cum se zicea. Toată lumea intelectuală din Rusia cunoștea aceasta. Toată presa rusă revoluționară din străinătate, care putea vorbi, o spunea pe față. Revoluționarii ruși din cauza aceasta împingeau la război, pentru ca să determine astfel prăbușirea țarismului.

Și era un moment, când „profețiile” mele nu erau desconsiderate.

La 1913 am scris unul din acele nenumărate articole în cari afirmam că puterea militară a Rusiei este o vană aparență, că Rusia va fi înfrântă și că înfrângerii îi va urma revoluțiunea.

Apoi, în timpul campaniei din 1913, am întâlnit în Bulgaria pe d-l general Averescu, pe atunci șef al statului-major pe lângă comandamentul suprem român. D-l general Averescu mi-a spus, că acel articol a impresionat atât de mult statul nostru major, încât a fost tradus în limba germană și comunicat statului-major german.

Cum vedeți, d-lor, eram un om care puteam să dau informațiuni despre cele ce se petreceau în Rusia, și aceste informații erau, cel puțin, cunoscute Statului nostru major.

Dacă eu știam că Rusia merge spre înfrângere și spre revoluțiune, dacă știam deci și că alianța cu ea ar atrage și înfrângerea noastră militară, cum mă întrebați d-voastre despre motivele atitudinii mele, cum îmi cereați d-voastre să nu lupt din răspuțeri, ca să împiedic țara de a se înjuga la carul țarismului, și să nu insist dimpotrivă că a venit momentul să smulgem Basarabia din ghiarele lui?

Dar, d-lor, veți zice: la sfârșit Antanta a biruit? D-lor, citiți toate scrierile mele și veți vedea, că dacă eu am afirmat, cu o îndărătnicie aproape de maniac, că Rusia va fi înfrântă, și va urma revolu-

țiunea, eu niciodată n'am afirmat, înainte de războiu, că Germania va birui și pe frontul apusan. În această privință pot invoca mărturia unui om, care acum numi este prieten politic. Nu știu dacă e aici, d-l Georgel Mârzescu?

D-l Gr. Filipescu: Nu e aici (și nu va veni. .

D-l C. Stere: Atunci trec peste 'aceasta, dar ora fiind înaintată, vă rog să amânați continuarea pe mâine, întrucât sunt foarte obosit.

CUVÂNTAREA DIN 5 MARTIE 1921

D-le președinte, d-lor deputați,

Am spus ieri că în ajunul războiului am avut dreptul să socot că există un consens național în ce privește prioritatea dreptului Basarabiei la ajutorul țării în lupta de emancipare. Acest consens național avea chiar, pot spune, caracterul unui adevărat pact, care nu putea fi cu ușurință călcat, și în orice caz nu putea fi călcat unilateral, fără a provoca adânci turburări sufletești. Mai cu seamă că el se întemeia pe o concepțiune politică pe care timp de 40 de ani au împărtășit-o toți bărbații de Stat în România — și care era la baza politicii noastre internaționale — concepțiunea că primejdia cea mare care amenința neamul nostru, este primejdia dela nord, primejdia rusească, fiind dat mai cu seamă că orice pactizare cu Rusia implica pierderea pentru veci a Basarabiei. Vă mai spuneam, că în ce mă privește pe mine personal cunoștința realității, cunoștința faptului că întreg aparatul de Stat al Rusiei țariste a ajuns într-o stare de descompunere așa de înaintată, încât nu mai poate suporta o ciocnire cu vreo armată europeană și deci că pe Rusia țaristă o așteaptă înfrângerea militară și revoluțiunea. Faptul acesta l-am

expus în nenumărate rânduri, atât prin scris cât și prin graiu, și din cauza aceasta nu puteam fi părtaș al politicii care ne ducea în lagărul Rusiei țariste.

Victoria finală și politica polonă.

Dacă mi se spunea că la urma urmei Antanta va ieși biruitoare, v'am amintit că niciodată, în timpul neutralității, nu am afirmat că germanii vor fi învingători și pe frontul de apus, dar că în situația de fapt de atunci am crezut că acțiunea noastră militară va fi hotărâtă înainte de toate de situațiunea pe frontul oriental și, prin urmare, nu mă puteam opri la această considerațiune.

Veți spune că victoria finală a Antantei condamnă această politică. Voi arăta îndată greșeala de calcul pe care nu tăgăduiesc că am săvârșit-o, dar simplul fapt al victoriei Antantei încă nu putea să-mi schimbe convingerea.

Ați serbat zilele trecute aci pe reprezentantul republicii poloneze. Situațiunea națiunii poloneze înainte de război avea multe analogii cu situațiunea națiunii române. Polonia a fost împărțită între Rusia, Austria și Germania, dar pentru Polonia ca și pentru România, primejdia cea mare o amenința în primul rând din partea rușilor.

Și ce atitudine a luat națiunea polonă la începutul războiului?

D-lor, la începutul războiului, în rândurile armatei austriace lupta ca șef al legiunilor poloneze, alcătuite din dezertorii poloni din armata rusească, generalul Pilsudski, fostul student Pilsudski cu care am fost în acelaș timp în Siberia. La Viena a funcționat pe atunci un comitet polonez sub președinția contelui Jaworski, care scotea revista „Polen”, o revistă aus-

trofilă. La Berlin apărea revista „Polnische Blaetter”, scoasă de polonezul Feldert, revistă germanofilă. În Elveția, pe teren neutral, lucra un comitet polonez, care înainte de toate era dușman Rusiei și care făcea politică austrofilă.

La Paris funcționa un comitet, bine înțeles, antantofil, dar și comitetul acela a publicat un memoriu pe care l-am reprodus în revista „Viața Românească” și l-am reprodus în parte și în cuvântarea mea din 1915, în această incintă, unde polonezii antantofili din Paris, spuneau: simpatiile națiunii poloneze sunt tradițional îndreptate spre Franța, dar polonezii nu pot avea încredere în politica rusească și în asigurările guvernului rusesc.

Câtă dreptate au avut ei, au dovedit documentele publicate în urmă de bolșevici, din cari rezultă că Rusia țaristă, cu toate asigurările pe cari le dădea, a stipulat că în ceea ce privește Polonia, ea nu va tolera amestecul din afară, că ea singură va hotărî ceea ce crede de cuviință pentru binele națiunii poloneze.

Dar în momentul în care Rusia a fost prăbușită, în momentul în care Rusia țaristă a căzut și a izbucnit revoluția, toate comitetele poloneze austrofile, germanofile, antantofile, s'au unit și cu toate și-au îndreptat frontul înspre Germania și Austria, pentru ca să formuleze acele revendicări ale națiunii lor, cari nu puteau fi satisfăcute decât împotriva Austriei și a Germaniei.

Odată ce Rusia țaristă a fost doborâtă la pământ odată ce soarta Poloniei rusești a fost asigurată, Polonia, ca un singur om, s'a îndreptat împotriva celorlalți inamici ai neamului polonez.

A! veți spune, că nu este cavaleriească astfel de atitudine; cavalerism de acest soi u delă o națiune care a fost, prin conspirațiunea marilor puteri, împăr-

tită și înmormântată pentru un veac, un om de inimă nu o poate cere.

Situațiunea națiunii românești are, cum spui, multă analogie cu a națiunii poloneze.

Dar cum a fost apreciată politica națiunii polone în Apus?

Mareșalul Pilduski, austrofilul de altădată, este astăzi capul Statului polonez și persona grata la Paris.

El și-a format primul său guvern dintr'un antantofil, cum este Paderewski, și un germanofil cum este Studnicki, care este iarăș un fost coleg de Siberia cu mine, și poate că mulți dintre d-voastră își aduc aminte despre el, căci în timpul neutralității noastre venise la București pentru a face propagandă pentru intrarea României în război împotriva Rusiei.

Și pentru ce Statul român, după ce s'ar fi prăbușit Rusia țaristă, a cărei prăbușire era sigură pentru toți aceia cari erau bine informați, prăbușire care o cunoștea și o prevestea întreaga Rusie intelectuală și întreaga mișcare revoluționară a Rusiei, pentru ce — mă întreb, — Statul român, cu armata lui neatinsă, fără să fi suferit invaziuni, pentru ce să nu fi putut face și el cum au' făcut polonii, să afirme revendicările sale atunci împotriva Austro-Ungariei, și să se prezinte deci în alte condițiuni decât acelea în cari s'a prezentat la conferința păcei?

Greșeala de calcul.

Dar cum am spus, recunosc o greșeală de calcul. Știam că după căderea Rusiei, va urma fatal și descompunerea Austro-Ungariei.

Am fost sigur, — și aceasta este scris și în „Viața Românească”, și aceasta rezultă chiar din citațiunea pe care am făcut-o eri din „Lumina”, că, după că-

derea Rusiei, prin Basarabia avem să ajungem și în Ardeal, și că, prin urmare, se va ajunge și la descompunerea Austriei. Și nu era greu de prevăzut lucrul.

Imediat după revoluțiunea rusească, la 1917, un deputat german numit Paul Lensch, a scos un volum consacrat revoluțiunei rusești, pentru ca să tragă concluziunea că ea aduce după sine și căderea stăpânirii iuncărilor prusieni și descompunerea structurii feudale a Austriei.

Dar mărturisesc, că nu am prevăzut că descompunerea Austriei va urma așa de repede după căderea Rusiei. Am crezut că are să treacă o perioadă scurtă, dar totuși că are să mai treacă un timp.

Și nu am putut prevedea lucrul acesta, pentru că nu am putut prevedea intrarea Americii în război, care punea în cumpănă toată puterea ei imensă, materială și financiară, și izvorul ei aproape nesfârșit, de material omenesc.

Dacă prevedeam, desigur, că politica pe care a-și fi susținut-o, ar fi fost alta.

D-l P. Brătășanu: America intrase în război din primăvară.

D-l C. Stere: Când America a intrat în război, două treimi din țară era deja sub ocupațiune și noi nu mai aveam libertatea de acțiune.

Ceeace se putea face înainte nu se mai putea face atunci. Așa dar, d-lor, dacă prevedeam, susțineam politica de așteptare până la prăbușirea Rusiei, iar după prăbușirea Rusiei țariste să intrăm în acțiune, dar să asigurăm înainte de toate Basarabia, să asigurăm și celelalte revendicări, și să ne prezentăm la conferința de pace, nu ca o țară care a fost istovită cu desăvârșire și ruinată, pe urma unei înfrângeri militare, și în urma unei ocupațiuni.

Greșelile politicii oficiale : greșeala de concepție.

Da, d-lor, am greșit, dar politica d-voastre n'a fost și ea greșită, dar d-voastre nu ați greșit?

Să vedem dacă și politica oficială nu a greșit. Și să vedem care greșală a avut consecințe mai grave pentru țară: greșala unui particular, greșala unui simplu publicist și parlamentar care nu a avut nici o răspundere pentru acțiunea de Stat, greșala izvorită din unilateralitatea informațiilor mele, greșala, datorită, cum vom vedea îndată, cel puțin în parte, și atitudinii oficiale? Sau greșeala guvernului, responsabil pentru destinele Statului?

Greșeala mea, în orice caz, cum am văzut, era reparabilă, cel puțin dacă s'ar fi urmărit cu băgare de seamă cursul evenimentelor.

Greșeala guvernului, greșeala factorilor responsabili pentru război, era de altă natură, și cu alte consecințe.

Această greșeală a fost îndoită: mai întâi o greșeală fundamentală de concepțiune și, în al doilea rând, o greșeală în ceea ce privește însuși planul de execuțiune.

Greșeala de concepțiune era: alianța cu Rusia țaristă și, prin urmare, un război *pentru victoria Rusiei țariste*, ceea ce implica renunțarea la Basarabia. Această renunțare la Basarabia,—și în cazul victoriei rusești, renunțare pe veci, pentru că Basarabia nu mai putea în cazul acesta să mai fie redobândită vreodată,—rezultă atât din declarațiunile formale, cât și din fapte cari nu pot fi contestate. Declarațiunea o găsesc într'un ziar care nu poate fi bănuț de d-voastre. În ziarul *Adevărul* din 10 Martie 1915, No. 10.055, într'o cuvântare ținută la Brăila în ziua de

8 Martie 1915, adică numai cu două zile înainte, recentă de tot, găsim cuvintele:

„Ziua în care vom lua Basarabia prin război, va trebui să o sărbătorim îmbrăcând haina de doliu”...

Și această informație a ziarului, care avea aceleași tendinși, n'a fost niciodată desmințită de cel în drept.

O voce: Cine a spus aceasta?

D-l C. Stere: Defunctul Nicu Filipescu, un bun patriot, dar așa era mentalitatea atunci a celor care conduceau politica oficială.

D-l Grigore Filipescu: D-le Stere, d-ta ești ultimul om care ai dreptate să insinueze că Niculae Filipescu s'a desinteresat de soarta Basarabiei; de oarece știi, că în 1904, dacă nu mă înșel, eu am fost față la un prânz pe care l-ai luat împreună cu părintele meu la șosea, și în care nu s'a vorbit decât de soarta Basarabiei. D-ta nu poți să fi uitat întrevederile zilnice pe care le-ai avut cu Nicu Filipescu, de care atâtea vă despărțea, pentru înfăptuirea unității naționale, în direcția preconizată de d-ta, de oarece în momentele acelea, în urma războiului ruso-japonez, revoluția era pe cale să izbucnească în Rusia, și în momentele acelea idealul nostru național se putea înfăptui în direcția aceea. Nu știu sub ce formă a vorbit părintele meu la Brăila, sub ce formă a exprimat această idee — d-l Dr. Dumitrescu-Brăila, care a asistat la acea întrunire, zice, că niciodată nu a auzit cuvintele citate de d-ta, — dar în orice caz, cred că ar fi fost o greșală tot așa de mare, ca trupele noastre să intre în Basarabia în 1916, când Rusia părea pe cale de a se prăbuși, că aceea pe care am fi comis-o dacă trupele noastre ar fi intrat în Ardeal în 1914, căci pierdeam și Basarabia și Ardealul în același timp. (Aplauze).

D-l C. Stere: D-lor, am avut dreptul de a mă opune întreruperii d-lui Filipescu fiindcă în cursul

expunerii mele, ceea ce a spus d-sa, nu poate schimba nimic, dar îmi răpește timpul. Pot spune mai mult decât ați spus d-voastre: Nicolae Filipescu la 1905, când eu, părăsind totul, am plecat în Basarabia ca să iau parte la revoluție, m'aj petrecut până la gară, da, tatăl d-voastră, care plângând m'a îmbrățișat, căci nu se știa dacă era să ne mai vedem.

Dar dela 1905—1916 au trecut 11 ani, și la 1916 a fost altă mentalitate.

Eu nu bănuiesc, nu acuz intențiunile nimănui și sunt convins că au fost cu toții buni patrioți. Dar mentalitatea aceasta, cum am spus, ducea la sacrificiul Basarabiei. Și n'a fost aceasta singura declarațiune a d-lui Filipescu. Era o altă declarațiune care spunea că Basarabia este o bucată otrăvită pe care nici gratuit nu trebuie s'o luăm, dacă ne-ar fi aruncată.

Dar sunt și fapte netăgăduite. Iată am aici în mâinile mele o hartă, publicată și răspândită în zeci de mii de exemplare.

Harta o dau d-lui președinte. În harta aceasta, numită „harta națiunii românești”, —băgați de seamă, „harta națiunii românești,”—granițele teritoriului românesc se întind numai până la Prut, și dealungul Prutului este scris „Rusia!”.

Alt fapt: în timpul neutralității a apărut prima hartă etnografică a Basarabiei, publicată de Alexe Nour, în care era indicată, sat cu sat, naționalitatea locuitorilor Basarabiei, și de unde rețea luminos caracterul curat românesc al acestei provincii.

Harta aceasta a fost numai o singură zi la librării, pe urmă a fost scoasă din circulație. Pentru ce? Și n'a reapărut decât după unirea Basarabiei. De altfel, d-lor, cine ar mai fi putut visa să smulgă Rusiei, biruitoare Basarabia?

Și, d-lor, când deputatul Codreanu a întrerupt a-

laltăeri, acest țaran plugar, acest țaran care ține el însuși plugul de coarne, și a spus: „ați lăsat Basarabia pomană rușilor”, el nu se gândea la 1812 și nici la 1879, ci se gândea la acel moment.

D-lor, nu e numai atât: când spuneam eu aci în Parlament și în scrierile mele din *Viața Românească* că Rusia n'a pornit la război fără să fie asigurată că va avea stăpânirea Constantinopolului, a Dardanelelor și a litoralului întreg al Mărei Negre, afară de țărmul Dobrogii; acest fapt a fost tăgăduit, dar bolșevicii au publicat convențiunile cari asigurau Rusiei toate aceste posesiuni, cari transformau România într-o simplă enclavă rusească.

A fost publicat și documentul acela celebru, raportul lui Polivanow, care arată ce soartă ne așteaptă în caz de victorie a Rusiei.

Și vă întreb pe d-voastre dacă tratatul de pace se încheia nu la Versailles, ci la Tsarkoie Selo și dacă rolul principal la conferința de pace nu-l avea președintele Wilson, ci țarul Nicolae sau miniștri lui, ce soartă ne aștepta, și ce rămânea și din tot orientul Europei și din toată libertatea Europei? (Aplauze pe băncile basarabene).

Accasta este greșeala de concepție.

Greșeala în planul de execuție.

Dar și mai evidentă și mai mare importanță practică a avut greșeala în planul însuși de execuție. Dacă eu am știut că Rusia țaristă este la marginea prăpăstiei, dacă eu am știut că Rusia țaristă este în ajunul revoluțiunii, dacă aceste lucruri le-a știut, cum am spus, toată inteligența rusă, dacă aceste lucruri Halipa venise să le spună defunctului Filipescu, și a fost împiedicat numai de sentinele să i-o spună,

putea și era dator să le știe și guvernul român. Și, d-lor, aceasta nu era lipsă de prevedere, ci era ignorarea faptelor reale, pentru care era de ajuns să deschidă cineva ochii ca să le fi văzut, era negarea îndărătnică a realității.

Și am arătat că cel puțin statul nostru major era prevenit, când a tradus articolul meu pentru statul-major german.

Nu s'a ținut seamă de nimic, sau totul a fost uitat.

Și astfel prin politica oficială am fost puși în dilema: sau victoria Rusiei, pentru care dădeam sprijinul armatei noastre, ceeace însemna pierderea Basarabiei și jugul pentru întreaga națiune românească, sau înfrângerea militară cu toate consecințele ei, până la pacea din București.

Adevăratul autor al păcii din București nu este d-l Marghiloman. S'a imputat aci mie acest tratat. — eu nu l-am votat și puteți citi în *Monitorul Oficial* că dintre vocile de protestare cari s'au ridicat în Camera dela Iași împotriva tratatului din București a fost și vocea unui colaborator al *Luminei*, d-l Pătrășcanu. Noi ne-am ridicat împotriva tratatului.

D-l M. Berlescu: D-l general Averescu nu a vorbit contra tratatului, d-le Stere?

D-l C. Stere: Adevărații autori ai tratatului de pace din București, au fost aceia cari făceau un cap de acuzație din semnarea lui d-lui Marghiloman, — actul de semnare al tratatului e doar numai un fapt material, fără valoare intrinsecă.

Și dacă vorbiți de d-l general Averescu, în *Monitor* stă scrisă declarațiunea d-sale din Parlamentul din Iași, că în momentul acela când d-sa a fost silit să deschidă tratativele de pace „chiar dacă ne-ar fi căzut din cer 10 divizii, tot nu am fi putut rezista.”

Atunci cred că sunt în drept să spun că politica oficială ne-a dus la această dilemă: sau victoria Rusiei

cu pierderea Basarabiei și compromiterea viitorului întreg al națiunii române, sau înfrângerea militară, până la tratatul de pace din București, cu toate consecințele lui.

De altminteri, d-lor, un om de Stat român, unul din promotorii cei mai însemnați ai politicii oficiale, a făcut o declarațiune analogă, înainte chiar de intrarea noastră în război.

Am aci la mine o broșură, care cuprinde în parte documentele publicate de guvernul bolșevic din Petrograd. În broșura aceasta se află o telegramă a ministrului rus, de pe vremuri, d-l Poklewski, care dacă nu a spus strictul adevăr, aceasta îl privește; dar cu toate că actele acestea au fost publicate de mult, totuș până acum nu am citit nici o desmințire.

Iată d-lor, ce declarație cuprindea această telegramă, atribuită unui om de Stat român:

„România în orice caz este pierdută; căci orice hotărâre ar lua, ea va fi ștearsă depe suprafața pământului, sau va deveni o gubernie rusească sau una ungurească.” (Sgomôt, întreruperi).

Voci: Cine a spus aceasta?

D-l C. Stere: D-l Poklewsky atribue această declarație — răspunderea este a d-sale, — dar eu nu cunosc până acum desmințirea, d-l Poklewsky atribue această declarație d-lui Take Ionescu.

Biruința Antantei nu justifică politica oficială.

Dar veți zice, d-lor, că la urma urmelor, Antanta a biruit și am scăpat din prăpastia în care ne aruncase tratatul dela București.

Dar eu vă întreb pe d-voastre: un popor pornește la război pentru ca peste 10 zile să aibă Turtucaia?

Un popor pornește la război, ca peste trei luni de zile Capitala țării lui să cadă în mânele inamicului? Un popor pornește pare la război, ca peste patru luni două treimi din țara lui să fie ocupate și pentru ca pe urmă să fie forțat—fiindcă așa a spus generalul Averescu, că nici 10 divizii căzute din cer nu ne mai puteau ajuta—să încheie pacea din București? Apoi să demobilizeze sub presiunea inamicului, să-i cedeze armele? Și pentru ca în urmă, numai cu două zile înainte de încheierea armistițiului general, să decretez din nou mobilizarea, și în acel moment să fie în așa stare de ruină și istovire încât pentru liberarea Capitalei au trebuit să vină întâi armatele aliaților dela Salonic? Pentru aceasta am intrat noi în război?

Ce fel de politică e aceasta?

Și atunci, în consecință, autorul principal al acestei politici, — poate fi o mai crudă judecată? — să spună că față de felul cum am fost tratați, n'am avut nevoie să facem război, fiindcă și prin simpla neutralitate n'am fi câștigat mai puțin! Și acelaș autor principal al politicii oficiale, să predice „politica de rezistență”, — ce condamnare mai voiți pentru această politică?

D-l M. Berlescu: Este o consecvență în politică, d-le Sassu. Aplaudați-l, căci a spus că se sinucide d-l Brătianu.

D-l C. Stere: Când va fi d-l Brătianu aci voi discuta chestiunea aceasta cu d-sa, dar vă asigur că eu pot să-i critic politica, d-voastră nu.

Nu greșelile de detaliu au determinat înfrângerea noastră, ci greșeala fundamentală, alianța cu Rusia țaristă în ajunul prăbușirii, și de această greșeală nu sunteți cu toții mai puțin responsabili ca d-l Brătianu.

Pentru judecata politicii oficiale, ajunge o singură întrebare: dacă știați, cum știam eu, prăbușirea

iminentă a Rusiei țariste, dacă știați și despre izbucnirea revoluției, mergeam noi în 1916, în August, la război, sau mai așteptam?

D-l P. Brătășanu: Mergeam, că nu puteam să așteptăm.

D-l C. Stere: Aș vrea să aud în această privință declarația factorilor autorizați, dacă ei ar fi dus țara la război în August 1916, știind că în Februarie izbucnește revoluția rusă și că se prăbușește puterea militară a împărăției țărilor, sau dacă așteptau în acest caz?... Tăcerel...

Atunci nu vedeți că ne puteam înțelege? Și ne-am fi înțeles, de sigur, dacă în timpul neutralității, față de cunoștința realității de care dădeam dovadă, nu eram tratat ca o fiară feroce. Nu se discuta în vederea adevărului, pentru ca informațiile unilaterale ale adversarilor politicii oficiale să fie folosite și completate. Discuția politică luase caracterul unei campanii electorale, în care electorii puțin scrupuloși, caută numai să înfunde cu orice preț pe adversar.

Cât de exasperantă era lupta în aceste condiții pentru un om care cunoștea situația reală din Rusia, și vedea prăpastia în care cu atâta îndărătnicie oarbă era aruncată țara, — nu mai vorbesc.

Așa dar, d-lor deputați, erau față în față două concepții: pe deoparte, o concepție bazată pe tradiția politicii noastre de 40 ani, o concepție care vedea înaintea de toate primejdia în Rusia și care nu putea renunța la integritatea idealului național, sacrificând Basarabia; pe de altă parte, o concepție care pune armata română în serviciul celor mai primejdioși vrăjmași ai neamului, și cari pretindea realizarea idealului național, începând cu știrbirea integrității naționale.

Pe deoparte, era cunoștința realității, cunoștința

situației în care se afla imperiul rus, pe dealtă parte era ignorarea acestei realități.

Greșeli am făcut și unii și alții, dar gravitatea lor relativă o puteți judeca.

Datoria mea de basarabean.

Dar, d-lor, indiferent de toate aceste considerații, chiar dacă am admite că a fost fundamental greșită concepția mea asupra politicii noastre naționale, și că România nu a avut altă cale decât alianța cu Rusia țaristă și sacrificarea Basarabiei.

Și în cazul acela, dacă nu aș fi existat eu, trebuia inventat un basarabean de inimă care să se sacrifice, ridicându-și glasul de protestare împotriva fatalității istorice, ca să rămână, orice s'ar întâmpla în urmă, o mărturie pe veci, de voința îndărătnică, neînfrântă a Basarabiei de a rămâne și de a trăi ca o țară românească, în ciuda tuturor combinațiilor vremelnice ale diplomației. (Aplauze pe băncile opoziției basarabene).

Cunosc bine pe ardeleni, și sunt convins că dacă destinul istoric ne ducea în lagărul puterilor centrale, s'ar fi găsit mulți dintre ei cari să se jertfească pentru aceeaș cauză.

Și în cazul acela tocmai, dacă nu s'ar fi găsit nici un ardelean, care să se ridice, fie și singur împotriva tuturor, să se audă strigătul Ardealului, care să vădească lumii întregi, pentru vremuri de apoi, rana adâncă în sufletul neamului, pe care nici o rețetă diplomatică nu o poate lecu, — în cazul acela în adevăr ar fi fost de plăns neamul acesta!

Dar, eu, d-lor, în vremurile acelea eram singurul

român în regat care aveam puțința și dreptul să vorbesc în numele Basarabiei românești.

Puteam eu tăcea, împotriva conștiinței și judecății mele? Puteam eu, care din adolescență m'am ridicat împotriva jugului moscovit, puteam eu, care am trăit pentru un singur vis și de al cărui nume au fost legate atâtea nădejdi mute, ascunse în tainițele sufletești ale acelor cari atunci nu puteau grăi decât prin glasul meu, puteam eu să plec capul în fața Rusii țariste, chiar atunci când lumea întreagă se închina înaintea ei? (Aplauze din partea grupului partidului țărănesc din Basarabia).

Nu, d-lor!

Nu, d-lor deputați, și acum, după ce am fost târît în noroi, călcat în picioare de fiecare declamator de bâlcu, după ce am băut până în fund paharul umilinței, puteți să mă trimiteți la eșafod, puteți să mă sfâșiați în bucăți, eu vă declar și acum că sunt mândru că am avut tăria sufletească de a trece peste toate, de a mă expune batjocurei și urei obștești, de a rupe vechile prietenii, de a suferi ca numele meu cinstit să ajungă un cuvând de ocară, — fiindcă prin mine grăiau toate generațiile stinse în robie și nemângâere, memoria fraților de luptă periți în furci și în ocnele uitate ale Siberiei.

Aș fi fost un nemernic dacă o clipă aș fi uitat mărturiile șoptite în ceasurile din urmă, în cari cu sfială mi se desvălea mistica nădejde că aceste jertfe nenumerate nu vor rămâne zadarnice. (Aplauze prelungite din partea grupului partidului țărănesc basarabean).

Am avut, d-lor deputați, și eu un frate, mai mic ca mine, al cărui mormânt fără cruce nici astăzi nu știu unde se află.

Pomenesc pentru prima oară în public despre această năprasnică moarte timpurie, — acum când

s'a prăbușit în pulbere puterea și slava țarilor, și când prin jertfa adusă cred că am ispășit toate păcatele mele omenești, și pot acum să aduc pe sicriul acesta tăinuit o cunună, în Basarabia liberată de jug. (Aplauze pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Nu puteam tăcea și pleca fruntea nici pentru cei vii, pentru toți aceia în a căror inimă, și în ceasul acela de groază, licărea totuș flacăra plăpândă a nădejzii.

Pe ei îi vedeți pe acele bănci și ei au biruit la Soroca.

Aveți d-voastră dreptul, au dreptul toți aceia cari i-au părăsit și i-au uitat, în ceasul acela, să-mi aruncați acum piatra mie, care le-am rămas credincios până la sfârșit, împotriva tuturor? (Aplauze pe băncile federației).

Atitudinea în timpul războiului. Pentru ce am scos „Lumina“?

D-lor deputați, trec acuma și la atitudinea mea din timpul războiului.

D-lor deputați, am rămas la București, și unul din vorbitori a amintit că familia mea se afla în acel timp la Iași.

D-lor, până acum cel puțin se respecta viața intimă a oamenilor, și nu-și permitea nimeni să se amestice în relațiunile de familie. E permisă față de mine orice neomenie?

Ei bine, am rămas la București, dar d-lor, n'am fost mobilizat niciodată, n'am făcut parte din armată.

Am primit benevol o însărcinare ca jurisconsult pe lângă cartierul regal, și mi-am dat demisiunea cu o lună de zile înainte. Demisiunea a fost primită, și actul se află la dosarul Curții marțiale.

Dacă nu ași fi rămas la București, nu ați fi fost în situațiunea neplăcută pentru d-voastre de a discuta astăzi validarea mea.

Eu am plecat din Basarabia la 1906, după ce a fost înăbușită revoluția din Rusia, fără' să închei socotelile mele cu guvernul imperial.

Și faptul acesta a lăsat urme la ministerul afacerilor străine, fiindcă atunci când pentru potolirea răzcoalelor s'a făcut apel la câțiva oameni politici despre care se credea că au oarecare trecere prin țărănime, mi s'a cerut și mie să primesc pentru patru săptămâni prefectura de Iași, — singura funcțiune publică pe care am ocupat-o în Statul român.

Din acest motiv s'a produs o intervenție din partea guvernului Rus, care protesta că la granițele imperiului a fost numit ca prefect un om care fusese amestecat în mișcarea revoluționară din Rusia. D-voastre știți bine, ce a fost în Moldova, până la izbucnirea revoluțiunii rusești, și vă întreb dacă puteam fără primejdie să plec din București.

Eu am crezut că nu.

Dar n'am rămas numai la București, ci la un moment dat am scos ziarul „Lumina.”

Veți vedea îndată, în ce moment am scos acest ziar, în ce condițiuni, cu ce scop și cu ce mijloace.

Dar trebuie să mărturisesc întâiu o greșală pe care am săvârșit-o cu acest prilej.

Am crezut, că tot trecutul meu, viața pe care am dus-o aproape 30 de ani în țara aceasta, mă pun la adăpostul bănuelilor în ce privește intențiunile mele.

În adevăr, d-l Take Ionescu într'una din cuvântările sale vehemente împotriva mea, mi-a făcut cîns-tea de a-mi recunoaște oarecare inteligență, oarecare cultură, rolul pe care l-am jucat eu în mișcarea democratică din țară și în parte serviciile ce le-am adus cauzei naționale în Basarabia și în Ardeal.

Atunci se pune întrebarea firească: care a putut să fie motivul, care m'a îndemnat să public „Lumina”? Fără motiv nu poate fi nici o acțiune omenească, de cât doar în cazul de aberațiune mintală, când nu există nici o răspundere.

Am fost oare mânat de ambițiune?

D-lor, astăzi, când a căzut zidul care ne despărțea de Basarabia, când pe acele bănci se află trei deputați aleși din aceeaș voloste, sau plasă, cu mine, vecini imediați cu moșia părintească, pot vorbi despre lucruri, despre cari până acum n'am pomenit.

Eu prin naștere aparțin acelei minorități privilegiate care stăpânea Rusia, unde averea și titlul de nobleță ducea la toate măririle. Nu uitați că sunt vecin de moșie și cu fostul ministru al țarului Nicolae, Casso, și cu fostul mare șambelan al Curței și unul din șefii partidului conservator din Rusia, Krupensky. Dacă eram mânat de ambițiune, nu aveam nevoie să apuc calea revoluției și să-mi petrec tinerețea în pușcărie și în exil. Odată ce am plecat însă pe acea cale, nu uitați deasemeni că am fost în acelaș timp în Siberia cu cei doi șefi de Stat, rivali astăzi, din fostul imperiu rus, cu Pilsudki și cu Lenin. Nu mai vorbesc de mulți „dii minores”, cari au jucat un rol mare în Rusia constituțională, cu cari am stat în acelaș timp în pușcărie. Și basarabenii cari cunosc literatura revoluționară rusă de pe vremuri, vă pot spune, cum am fost clasificat chiar în tinerețe între frunțașii intelectuali ai Rusiei.

Dar d-lor, am venit în țară și aci am făcut cariera mea politică fără să trec prin filiera obișnuită a oamenilor noștri de Stat. Nu am fost nimic, nici măcar epitrop la Sf. Spiridon, nici măcar primar la Iași. Și aș fi putut să fiu totul.

Mi s'a oferit ministerul înaintea d-lui Alexandru Constantinescu, înaintea d-lui Duca, înaintea d-lui

Victor Antonescu, înaintea d-lui Mârzescu, înaintea multor corifei din panteonul nostru politic. Și eu nu am primit niciodată nimic.

Mi s'a oferit ministerul și în urmă, în momentul când s'a unit Basarabia, am fost deasemeni rugat nu numai de primul ministru, dar și de factori mai autorizați să primesc funcțiunea de guvernator general al Basarabiei. Și iarăși nu am primit.

Am preferat să fiu reprezentant al Basarabiei ca președinte al Sfatului Țării.

Ce-mi putea da calitatea de gazetar sub ocupațiune, ce nu mi-ar fi dat cu prisosință simpla supunere la curentul dominant în partidul meu, dacă aş fi fost un ambițios?

Sau poate am fost mânat de lăcomia de bani?

Apoi d-lor, cum v'am spus, am dat cu piciorul în latifundiile mele părintești, eu, rămas singur fecior la părinți în Rusia, unde fiii au privilegiul ereditar față de fiice, și puteți vedea din arhivele tribunalului din Chișinău, că nici după moartea tatălui meu nu am voit să mă înnebesc în mrejele șicanei rusești și să-mi pierd viața în anticamerile tribunalelor și curților, în căutarea dreptului meu de moștenire.

M'am mulțumit cu fărâməturi din moștenirea părintească pe care surorile mele au vroit să mi le dea de bună voie.

Pot dar fi învinuit ca un om lacom de bani?

Dar, în sfârșit, d-lor, 15 ani am făcut parte dintr'un partid care deschidea tuturor partizanilor posibilități mari de înavuțire.

Și eu, d-lor, am preferat să stau un sfert de veac la Iași, într'o casă de mahala, pentru care am plătit 900 lei chirie anual și care de multe ori a fost vizitată de d-l Mârzescu, care a putut să vadă în ce condițiuni am trăit. Și aci, în București, am stat într'o cameră mobilată din strada Luterană.

În timpul neutralității, când pe strade curgeau șiroaie de milioane, și când era de ajuns numai să te pleci pentru ele, eu, cu situația pe care am avut-o, credeți că nu aș fi avut toate permisele și toate vagoanele pe cari le-ași fi cerut? (Aplauze pe băncile minorității). Și credeți, d-voastre, că nu se prezentau ispite? Și nu mi se cerea, d-lor, nimic mai mult decât să am șira spinării mai elastică.

În aceste condiții, d-lor, chiar când am fost dat în judecata Curții marțiale, doi ani de zile, cu toate atacurile violente, nici prin presă, nici oficial, nu mi-a fost adusă nici o învinuire că aș fi făcut interesat ceea ce am făcut.

Banca Generală.

Acum d-l Berlescu de pe tribună mă întreabă de ce am fost membru în consiliul de administrație al Băncii generale..

Am fost membru în consiliul de administrație, numit mai bine de 10 ani de acum, la 1910, și am fost și sunt și acum acționar la Banca generală.

Voci: Cum se explică cu sărăcia de care vorbeați adineaori?

D-l C. Stere: Am 36 de acțiuni depuse la Banca Marmorosch Blank, sunt sărac, dar n'am fost un pauper niciodată. Am făcut parte din acest consiliu în acelaș timp cu d-nii Costinescu, Dissescu, Mitileneu, cu prințul Barbu Știrbey, care de altfel m'a și introdus în acel consiliu. Și dacă bărbații aceștia nu au fost influențați în atitudinea lor prin faptul că au stat în consiliul de administrație al Băncii generale, pentru ce aș fi fost influențat eu?

O voce: Trebuia să demisionezi în timpul nemților.

D-l C. Stere: Voiu răspunde și la aceasta. După plecarea guvernului, când cea mai mare parte din membri consiliului de administrație au plecat și ei, eu împreună cu d-l Theodor Roseti m'am dus și mi-am dat demisiunea din calitatea mea de membru al consiliului de administrație, dar în urmă au venit la mine directorii Băncii și m'au întrebat despre motivele demisiunii.

Am răspuns: fiindcă d-voastre acum faceți parte din administrația militară germană, — eu n'am ocupat, notați bine, nici o funcțiune în administrația teritoriului ocupat. La aceasta mi s'a arătat un ordin prin care se creia o secțiune deosebită, fără nici o legătură cu Banca propriu zisă, și mi s'a spus încă: „D-le Stere, atâția ani ai fost membru în consiliul nostru de administrație (și nu mi-au spus fățiș, că în acești ani prezența mea nu era tocmai necesară), dar acum demisionezi când lipsesc atâția membri din consiliul de administrație al Băncii și poți fi util...”

D-l A. C. Cuza: Util, cui?

D-l C. Stere: Băncii, al cărei acționar și membru în consiliul de administrație eram. Atunci mi-am spus, poate că am făcut rău că am primit la 1910 această funcțiune, dar după ce am stat peste șase ani în acea Bancă, care în secțiunea care mă privea a rămas cecece a fost întotdeauna, n'am putut da demisia, când prezența mea era mai necesară. M'am dus la d-l Teodor Roseti și l'am întrebat pentru ce și-a dat demisiunea, odată ce secțiunea aceasta a Băncii nu are nici o legătură cu secțiunea de emisiune.

Și d-l Teodor Roseti, mi-a spus: Țmi dau demisiunea numai fiindcă sunt om bătrân și cam bolnav și nu mai pot lucra. D-l Teodor Roseti încă trăiește și poate să v'o afirme.

Dacă credeți d-voastre că omul care renunță la latifundiile părintești, ca să poată trăi în libertate, dacă credeți că omul care o viață întreagă a trăit cum am trăit eu, poate să fie bănuț pentru aceste motive, acest lucru vă privește, are să ne judece și țara și viitorul...

D-l I. Zelea Codreanu: Și Curtea marțială.

D-l C. Stere: A! Să judece și aceasta!

„Dosarul“.

Mai departe, mi s'a afirmat că aș fi figurat într'un dosar oarecare „Roselius”. Am crezut că după explicațiunile pe cari le-am dat în comisiunea de verificare, că aceste învinuiri nu vor mai fi repetate în Cameră.

Aci se face o confuziune care cred că din partea unora este voită. Numele meu nu figurează în nici un dosar de această natură.

D-lor, există un dosar, dar acela nu este dosarul „Roselius”, și în acela în orice caz numele meu tot nu figurează. Sunt extrase necomplete și tendențios prezentate din registrele Băncii Generale. Am aflat despre lucrul acesta numai în momentul din urmă.

În registrele Băncii Generale figurează mai multe plăți cari se urcă la o sumă de vre-o 170 de mii lei, pe cari „Lumina” le-a plătit administrației militare din București, dar în acelaș timp figurează și o sumă pe care administrația militară a plătit-o „Luminei.”

Am aci toate actele pe cari le-am prezentat unul câte unul, comisiunii de verificare. Din aceste acte rezultă că la un moment dat „Lumina” a cumpărat în străinătate 15 vagoane de hârtie, dela fabrica „Krapitz”, precum a cumpărat și o mașină de tipar, pentru tipografia socialistă în care se tipărea. Pen-

tru aceasta sunt aci chitanțe, prin care se poate dovedi, că „Lumina” a plătit peste 170.000 lei, fiindcă nu se putea aduce nici o marfă decât numai prin canalul administrațiunii militare.

Pe urmă, fiindcă ziarul „Bukarester Tageblatt” rămasese fără hârtie, 200 suluri de hârtie au fost rechiziționate dela administrațiunea „Luminei”.

Operațiunile băncii sunt deschise și în arhivele băncii trebuie să fie și ordinul de plată, precum și chitanțele respective, cari dacă ar fi fost prezentate atunci când s'a făcut cercetarea, s'ar fi văzut, că ordinul de plată a fost dat pentru plata acestei hârtii rechiziționate, precum s'ar fi văzut că chitanțele n'au fost date de mine ci de funcționarii din administrațiunea „Luminei.”

D-lor, când a fost rechiziționată această hârtie, administrația „Luminei” a protestat; căci nu a fost rechiziționată o hârtie care s'ar fi găsit în depozitele din București, ci o hârtie care a fost cumpărată tot dela administrația militară...

O voce din majoritate: De cine a fost plătită?

D. C. Stere: Și care a fost plătită de mine cu banii mei. În această privință am să vă răspund imediat.

Am aci adresa ziarului „Bukarester Tageblatt” organ oficios al administrațiunii militare, care, în urma protestarii administrațiunii „Luminei”, declară, că a dispus plata prin Banca Generală a prețului hârtiei rechiziționate.

M'ați întrebat, de unde am avut mijloace să cumpărăm hârtia?

„Lumina” a avut începuturi modeste. Se poate dovedi cu registrele tipografiei socialiste, că tirajul acestui ziar la început era numai de 8.000 de foi, dar că acest tiraj treptat creștea, așa că în momentul când s'a stabilit legătura cu Moldova, după

încheierea armistițiului, „Lumina” apărea în peste 100.000 de exemplare.

„Lumina” a fost în Moldova cel mai răspândit ziar, chiar față de ziarele publicate în Iași.

Prin urmare, d-lor, nu avea nevoie de nici o subvenție, și dacă prețul unui număr nu era numai de zece bani, pe care n'am voit să'l urc, s'ar fi putut realiza chiar câștiguri mari.

D-lor deputați, fiecare fapt pe care îl afirm îl pot dovedi cu registre în regulă.

Dar mai mult, d-lor, fiecare cifră, care figurează în registrele Băncii generale, ca plătită „Luminei”, figurează și în registrele „Luminei” ca încasată, precum și ceea ce este înscris în registrele „Luminei” că a fost plătit de administrația „Luminei” trebuie să fie scris și în registrele Băncii generale că a fost încasat de Banca generală. Am aici și chitanțele acestei Bănci.

Dar registrele „Luminei” au fost puse la dispoziția justiției cu toate piesele, cu toate actele justificative și se află și astăzi la dispoziția oricui, și până azi nu mi s'a adus în această privință nici o învinuire.

Dar acum vedeți ce digresiune inutilă am fost silit să fac.

Față cu tot trecutul meu am crezut, că un om după 30 de ani de viață politică și de viață cum am dus-o eu, are să fie pus la adăpostul bănuelilor.

În adevăr, ce îmi putea da în această privință meseria de ziarist sub ocupațiune, ce eu nu aș fi putut avea însutit, și fără muncă, prin simpla docilitate, după moravurile politicianismului nostru?

Eram sigur dar că oricine va căuta mai de grabă să cetească printre rânduri intențiunile adevărate ale unui om care nu poate fi bănuît.

Pentru ce nu am putut tăcea ? Situția militară.

Dacă aveam prezumțiunea aceasta, dovedită greșită, eu știam însă ceeace mă așteaptă. Știam că autorii politiciii oficiale nu-mi vor ierta îndrăzneala. Știam de asemenea la ce mă expune reaua credință a unora, lașitatea altora, micimea de suflet a rancunelor personale, și de aceea în chiar primele numere am spus că mă îmbrac cu „cămașa morții”, dar nu pot tăcea.

Pentru ce nu am putut tăcea?

Aci trebuie să viu la momentul când am scos „Lumina”, să vedem care era atunci situațiunea problemei românești întregi?

D-lor, am aci primul număr al „Luminei”, este datat *1 Septembre 1917*, — vă rog să rețineți această dată căci vom avea nevoie de ea mai târziu.

Care era repet situațiunea problemei românești în întregimea ei în acest moment?

Să vorbesc întâi despre situațiunea militară. Am aci cartea unui general rus pe care îl cunoaște bine d-l General Averescu, — generalul Monchievici, fost șef de stat-major al armatei al patra rusești, — carte intitulată „Descompunerea armatei rusești”. În această carte la data de 26 Iulie — vă rog iarăși să rețineți această dată — se vorbește despre un atac pregătit împreună cu armata d-lui general Averescu, împotriva dealurilor Mămâia.

Și iată ce spune relativ la situația în ziua de 26 Iulie d-l general Monchievici: „Dela începutul acțiunii pregătitoare a artileriei au venit ra-porturile comandanților infanteriei (rusești), cari semnalau agitația ce domnia printre oameni; aceștia declarau deschis că, nefiind susținuți decât de o

„artilerie slabă numerică și care acoperea un „front extrem de desfășurat — (Ceeace mai departe întrecă să fie zis, generalul Monchievici spune că nu a fost adevărat) — ei nu se vor apăra, în cazul „dacă inamicul i-ar ataca, ei se vor retrage îndărăt. „Un regiment (ruses, bine înțeles) a refuzat chiar „categoric să execute o mișcare.” (*Général N. de Monkévitz. „La décomposition de l'armée russe”, pag. 82).*

Și mai spune generalul Monchievici că d-l general Averescu a fost lăsat singur, numai cu românii săi, să înainteze două zile, și pe urmă a fost oprit din ordin, fiindcă armatele rusești nu mai voiau să ducă lupta.

Acest atacat a provocat contra-atacul care a dus la luptele dela Mărășești, care au fost isprăvite la începutul lunii August, așa că la 1 Septembrie, când a apărut „Lumina”, de fapt operațiile militare au fost isprăvite.

Am declarat în primele numere ale „Luminei” că în situația de fapt efortul militar al României nu mai poate continua, și, războiul poate fi considerat ca sfârșit pentru noi.

Evenimentele se precipită.

Dar asta nu ajungea. Evenimentele în Rusia se precipitau.

Care era situația acolo la 1 Septembrie? După ce s'a prăbușit țarismul și a trecut ca meteor guvernul lui Lwov, a venit guvernul lui Kerenski, care făcea eforturi desperade de a reînvia frontul, eforturi însă zadarnice. Dar, pentru mine era clar că guvernul Kerenski nu poate trăi. Și, cum am scris înainte, că Rusia va fi înfrântă și în Rusia va izbucni revoluția, tot așa în primele numere ale „Luminei” am scris că.

În locul lui Kerensky, va veni guvernul bolșevic și că descompunerea Statului rus este abia la începutul ei.

Și era, d-lor, ceva și mai grav: Basarabia a început să fie prinsă în vârtejul revoluției rusești. Istoria ne arată însă, ce cheag indestructibil creiază între popoare o revoluție trăită împreună. La 1789 Alsacia și Lorena nu erau unite cu Franța de mai multă vreme decât cum eră unită Basarabia cu Rusia la 1917, dar, fiindcă Alsacia și Lorena au trăit împreună cu întreg poporul francez vremurile mari ale revoluției, s'a creiat între ele legătura pe care, cum au dovedit faptele, nimic nu a putut să o mai rupă. Și, d-lor, nici după cei 50 ani, când Alsacia și Lorena au făcut parte din imperiul german, care avea egemonia în Europa, Alsacia și Lorena cari vorbeau limba germană, n'au încetat să fie și să se simtă franceze. Astăzi, la Strassbourg, apar jurnalele politice, cele mai multe în limba germană, dar fac politică franceză. Așa e de adevărat că o revoluție transformă adânc sufletul unui popor. Nu poate fi un factor mai puternic care să influențeze toată structura psihică a masselor.

Și când am văzut că Basarabia este amenințată să fie prinsă în vârtejul revoluției rusești, m'a cuprins groaza că a sunat ultimul ceas în care Basarabia ar mai putea fi încă salvată.

Și, în acelaș timp, aflu despre prănuri fantastice, izvorite din desăvârșita ignorare a situației reale din Rusia. Eram guvernați de aceiași oameni, cari ignorau, înainte de războiu, că Rusia țaristă era amenințată de prăbușire și se afla în ajunul revoluției. Eram guvernați de aceiași oameni, cari închideau ochii asupra evidenței. Nu uitați: tăgăduiau tratatul prin care Rusia își asigurase Constantinopolul. Mai mult, d-lor, când eu am relevat o problemă politică — nu o chestiune de filologie sau de istorie, în

privința căreia istoricii și filologii pot fi împărțiți — problema ukraineană, menită să joace un mare rol în politica noastră viitoare, d-l Take Ionescu — care astăzi e în raporturi cu misiunea ukraineană — a spus că nu știe ce este Ucraina, că Ucraina este o invenție a lui Napoleon al III-lea!

Iar în momentul acela guvernării noștri făceau diverse combinațiuni și cu Ucraina, care abia născută, formula revendicări asupra Basarabiei.

Și atunci, d-lor, mi-am spus că nu pot tăcea. Și vă spun și astăzi: de știam! că numele meu va fi blestemat 10 generații, până ce istoria imparțială în sfârșit își va spune cuvântul, de știam chiar că am să duc în mormânt taina sbuciumului meu sufletesc, nu puteam tăcea.

Și mi-am spus încă: acum cel puțin, după ce am dat atâtea dovezi că știu ce se petrece în Rusia, că cunosc mentalitatea rusească, că cunosc toate condițiunile vieții ei politice și sociale, am să fiu în sfârșit crezut.

Și din cauza aceasta, tot mereu reproduceam articolele mele vechi, cari cuprindeau atâtea prevederi realizate. Și trei pătrimi de articole din această carte sânt consacrate numai chestiunii rusești și chestiunii basarabene.

Am scrisori în cari am fost învinovățit pentru aceasta. Mi se spunea: dar ce suntem noi în Rusia? Și pentru ce atâtea citații din articolele proprii?

Eu însă nu puteam face altfel, fiind dat scopul ce urmăream. Știam că guvernul trebuie să fi lăsat aici o organizațiune prin care să afle și ceea ce scriu eu în „Lumina”, știam că și presa europeană are să vorbească, cum al și vorbit, despre acest ziar. Eram sigur că printr-o cale sau printr’alta, cei vizați mă vor ceti și am să le deschid ochii.

Nădăjduiam că în această oră de cumpănă, când

se punea în primejdie mortală Basarabia, care dacă ar fi trăit toată revoluțiunea rusească laolaltă cu întreg poporul rusc, ar fi fost pentru veci pierdută, fiind dată starea culturii ei naționale sub regimul țarist, — nădăjduiam, zic, că cel puțin în ceasul al doisprezecelea și cei orbiți vor vedea prăpastia ce se deschidea înaintea noastră¹⁾.

Cum, am spus, la aceste chestiuni se referă trei pătrimi din articolele scrise în „Lumina.”

D-lor, vi s'au citat aici mai multe articole din „Lumina”. Ați văzut ce „orori” s'au putut descoperi. Și totuș cu câtă desinvoltură aceste articole au fost citate.

E destul să relevez un singur fapt: fiindcă prin omisiune în josul unui articol este arătată numai luna, dar nu este arătat și anul, au căutat să vă sugereze că ar fi fost un articol scris la 9 Martie 1917, când „Lumina” nici nu apărea.

Dar cum se începe acest articol?

Iată cuvintele: „Destinul s'a împlinit. Cititorii cu-

1) Am uitat să relevez în cursul cuvântărei mele, că nici nu m'am gândit că jurnalul va fi aruncat pe front.

Un fapt poate dovedi această afirmație: publicitatea „Luminei” a fost concedată, dar nici concesionarii nu s'au gândit să primească la anunțuri „correspondența pentru Moldova”, cum făcea „Gazeta Bucureștilor”.

Această rubrică de anunțări nu apare decât după tratativele de pace, când s'au stabilit comunicațiuni regulate cu Moldova prin poștă.

Evident că nu pot fi responsabil eu, dacă vreun comandant german găsea de cuviință să arunce „Lumina”, (care se putea lua dela orice depozitar) peste linia frontului,— ceiace, de altfel, după 1 Septembrie 1917, nu avea mare importanță, fiind dată situația militară,— și mai puțin peste două luni, după venirea guvernului bolșevic, când s'au început tratativele pentru armistițiu.

Nu mai vorbesc că nici unul din acuzatorii mei n'a reușit să citeze un rând din „Lumina”, din care ar reeși vreun indemn la nesubordonare sau la dezertare,— și slavă Domnului, citații, mai mult sau mai puțin meșteșugite n'au lipsit.

nose preliminariile tratatului de pace semnate la Buftea în ziua de 5 Martie curent și publicate în comunicatul oficial de ieri."

În ce an au fost semnate preliminariile dela Buftea?

Și vorbitorul voia să vă facă să credeți că acest articol, — un strigăt de durere, pe care mi-l smulgeau aceste preliminarii, în timpul ocupațiunii și sub cenzura germană, a fost scris în Martie 1917! Veți aprecia buna credință.

Polemica cu germanii.

Este dar de mirare că și restul articolelor mele, care cuprind, în forma care singură era cu putință sub ocupație și sub regimul cenzurii germane, articolele cari cuprind, zic, o polemică împotriva nemților, să-mi fie imputate ca o crimă de trădare?

Ce spuneam eu, ce le puteam spune în aceste condiții?

Eu le spuneam: una din două, ori veți fi la sfârșit biruiți și atunci desigur că toate planurile de distrugere și de desmembrare a României vor cădea dela sine. În acel timp circulau, trebuie să spun, vești despre tratările cari se făceau cu Rusia pentru pace separată, — cum se făceau și sub regimul țarist, — cu guvernul Kerenski, — pace separată pe seama României. Și îmi pare rău că nu este d-l Vaida, care cunoaște unele din aceste tratări. Se vorbea de pildă că și restul Moldovei are să fie cedat Rusiei, că Dobrogea va fi dată Bulgariei, iar Oltenia luată de către austriaci. Și atunci le spuneam nemților, eu, simplu publicist, care nu aveam decât condeiul ca armă, care nu dispuneam de țara românească, care nu puteam oferi nimic, care nu dispuneam de

altă putere decât puterea de argumentare, eu le spun: de veți fi biruiți toate planurile d-voastre cad. Dar dacă credeți că veți fi biruitori și atât de complet biruitori încât veți dicta pacea d-voastră așa cum ați voi, atunci aveți oare interes să prăpădiți neamul românesc? Aveți interes să-l distrugeți, să-l desmembrați? Eu fac apel la conștiința fiecăruia din d-voastre dacă nu avea și el în acele vremuri de groază clipe de îndoială. (Aplauze pe băncile țărâniștilor basarabeni).

Și eu spuneam: dacă sunteți biruitori aveți interes să desmembrați România? Aveți interes ca bulgarii prin Dobrogea și prin Basarabia, rămasă la ruși, să întindă mâna slavilor la nord, și astfel toți slavii să ajungă o singură masă compactă? Sau aveți interesul din potrivă să întăriți pe români, să-i ridicați, să-i uniți împreună cu cei din Basarabia? Dacă puteți sau credeți că puteți dicta pacea, să faceți tot ce ați vrea, eu nu vă pot da nimic, dar dacă, în această ipoteză de victorie desăvârșită, credeți că aveți nevoie de garanții pe viitor din partea României, nu înțelegeți că puteți lua singuri toate garanțiile pe cari le-ați voi, fără să distrugeți sau să desmembrați România, dacă vă dați seama de interesul d-voastră real?

Și argumentul suprem se reduce la formula următoare: În loc să distrugeți România, chiar dacă ați avea puterea să o faceți, s'o introduceți ca garanție în sistemul Europei centrale, dar să o introduceți unită și întărită, ca să servească ca stavilă împotriva puhoiului slav.

D-lor deputați, nu m'am mulțumit numai cu această argumentare. S'au citat atâtea articole aci, dar nu s'a citat și articolul meu privitor la tratatul dela București, cel intitulat: „Românul nu pierce,” în care încercam să fac pe germani să înțeleagă, că

ei nu pot, fiindcă sunt pentru un moment biruitori, să sdrobească un neam, care în timp de milenii, prigonit de soartă, a știut să-și păstreze ființa lui (a-plauze pe băncile opoziției), și că nu este în interesul lor să creieze o situațiune care ar produce o dușmănie neîmpăcată pe vecie între noi și între ei. Și când a venit la București, pentru tratările de pace, ministrul Kühlman, am avut o discuțiune de două ore cu el, discuțiune violentă.

În această discuție l'am silit să recunoască că nu este în interesul Germaniei ceea ce face, că Germania o face silită de presiunea bulgarilor și că în interesul ei ar fi să revizuiască condițiunile tratatului în favoarea noastră.

Mi se mai impută că am consimțit să scriu sub cenzura germană.

Dar un om care și-a început cariera de publicist sub cenzura rusească, nu poate vedea acest lucru sub aspectul, sub înfățișarea d-voastră.

Dovadă, că și în Polonia apăreau zeci de ziare sub ocupația germană, — și nimeni nu s'a gândit acolo să le aducă vreo învinuire pentru aceasta.

Dacă nu s'ar îngădui publicistului să scrie sub cenzură, nici un popor robit n'ar mai ajunge să-și rupă lanțurile.

În articolul „Către cetitori”, prin care eu explic, în primul număr al „Luminei”, cum înțeleg rostul acestui ziar sub ocupație germană, am spus:

„Dacă nu întotdeauna voiu așterne pe hârtie *întreg* „gândul meu, nu există nici o forță pe pământ, care „să mă poată sili să spun un singur cuvânt, care „să nu fie expresiunea credinței mele...”

„...Poate nu-mi va fi dat să spun *tot* ce cred, dar „nu voiu spune *nimic* ce n'ar izvorî numai din convingerea mea adâncă.” (Volumul „Marele Războiu și Politica României”, p. 5).

Și n'am scris nici un cuvânt, în care nu aș fi crezut, și pe care nu l'ași fi crezut folositor cauzei naționale.

Și vă asigur, D-lor, că și astăzi aș putea iscăli cea mai mare parte din acest volum, iar cealaltă parte nu ași mai iscăli-o, nu pentru că ar fi fost scrisă împotriva conștiinței mele, cum simțiam atunci, ci numai pentru că s'a schimbat situația de fapt sau nu s'au realizat temerile în vederea cărora aceste articole au fost scrise.

Așa fiind lucrurile, d-lor deputați, puteți să mi imputați fanatismul; puteți să mă învinuiți de nebie, sau că educația mea revoluționară m'a dus prea departe în disprețul formelor și al convențiilor, dar cu ce drept puteți să bănuiți intențiunile mele? Și dacă intențiunile mele au fost sincere, pot spune cu un mare scriitor și un mare cugetător francez: „o-mul care vorbește sincer, chiar atunci când vorbește singur împotriva tuturor, vorbește pentru toți” (aplauze pe băncile opoziției), fiindcă numai din ciocnirea părerilor sincere poate răsări adevărul.

Trăim în vremuri turburi, se adună din toate părțile nourii, furtuna ne amenință, și credeți că în vremurile acestea nu este nevoie de oameni cu convingeri tari și cari au curajul acestor convingeri, fie și împotriva tuturor? Și voiți să preferați numai giruetele care se întorc după vânt? (Aplauze pe băncile opoziției).

A folosit cauzei naționale atitudinea mea?

Dar să spuneți că a fost greșită, să spuneți că a fost chiar vinovată atitudinea mea, dar n'a fost ea utilă cauzei noastre naționale?

D-lor, sunt fapte materiale pe cari nici o denegațiune nu le poate îndepărta.

Când m'am dus în Basarabia, în Sfatul Țării, care era situațiunea?

Cum v'am spus, Basarabia trecuse printr'un început de revoluțiune. Și aci în parte avea dreptate d-l Bogos.

În momentul acela la intelectualii moldoveni se și născuse conflictul sufletesc dureros între simpatia pentru revoluția rusească și între chemarea neamului. Iar la țărani moldoveni pe cari i-am găsit uniți în bloc sub conducerea d-lui Tiganco, la țărani cari prin revoluțiune au și pus mâna pe pământurile marelui proprietăți, era puternic sentimentul de teamă și de neîncredere, ei aruncau priviri bănuitoare peste Prut, unde credeau, că este o țară feodală, în care țărani nu au nici un drept, nici măcar dreptul de vot și n-au nici pământ, reforma agrară nefiind înfăptuită.

Și credeți d-voastră, că pentru acești intelectuali și pentru acești țărani trecutul unui om, care a dat dovadă, că în lupta lui implacabilă împotriva țarismului a trecut peste toate formele și considerațiunile, și a rămas credincios idealurilor tinereței sale, credeți d-voastră că cuvântul acestui om, — tocmai din cauza acelei atitudini, care a făcut din mine un jaria, un ostracizat, nu a avut cu atât mai multă greutate, fiind dată această psihologie?

Și nu uitați, că numai în ultimul moment am reușit să scutesc din blocul țărănesc al d-lui Tiganco pe țărani moldoveni, asigurând astfel majoritatea pentru actul de unire în Sfatul Țării.

Și, d-lor, votul Sfatului Țării este titlul juridic care a fost invocat și în tratatul încheiat de România cu Marile Puteri pentru a ne recunoaște Basarabia.

Și vă întreb pe d-voastre, dacă războiul se sfârșea fără acest vot, dacă în acel moment unirea Basara-

biei nu era un fapt împlinit, situațiunea noastră ar fi fost mai ușoară sau mai dificilă în tratativele pe cari le-am avut cu Puterile Apusene? (Aplauze prelungite pe băncile minorității).

Să, vă gândiți numai la atitudinea de astăzi a Americii, și la dificultățile pe cari a trebuit să le biruiască d-l Vaida la Paris și la Londra.

Această utilitate a fost recunoscută.

Dar iarăși sunt fapte materiale, d-lor deputați, cari nu se pot sustrage din istorie și cari aduc mărturie cum era privit, la un moment dat, rolul meu în Basarabia.

Pentru ce se uită momentul, când am stat pe tribună alături de M. S. Regele și înaintea noastră defila armata română la Iași, pentru a serba unirea Basarabiei?

Nu puteți uita că Regele pentru rolul care l-am avut la Unire, m'a onorat cu una din cele mai mari decorațiuni ale țării. Nu puteți uita că am primit telegrame călduroase de felicitare semnate de Regele Ferdinand, când am fost ales în Sfatul Țării, și că am avut un schimb de alte telegrame, în calitate de reprezentant al Basarabiei.

Și credeți d-voastre că sunau frumos aceste telegrame,—păstrate și azi în arhiva Sfatului Țării în Chișinău—în fața unei Curți Marțiale?

Ce fel de dinasticism este acesta care poate duce la asemenea situațiuni?

Și, d-lor, față de această situație, față de aceste fapte materiale netăgăduite, am putut crede că se vor trage toate consecințele.

Am greșit, și unii și alții, și împotriva greșelilor noastre ale tuturor, țara a ieșit, cu tot tratatul din

București, întregită. (Aplauze pe băncile minorității).

Am crezut că va veni momentul la noi ca și în Polonia, când toți oamenii sinceri, toți oameni convinși, ori din ce lagăr, în fața problemei uriașe de reclădire a țării, vor căuta să se înjuge la această sarcină.

Și cum era să nu cred, d-lor? Atunci era altă atmosferă. În acea atmosferă, d-l Gr. Filipescu a venit la Iași, în casa directorului „Luminei”; în acea atmosferă, d-l Argetoianu a venit în biurul directorului „Luminei” la București.

D-l Grigore N. Filipescu: Sunt foarte mulțumit că-mi dai prilejul să-ți spun ce mi-ai spus în casa d-tale.

D. C. Stere: Oricum, d-le Filipescu, ați venit în casa directorului „Luminei.”

În acea atmosferă d-lor s'a putut întâmpla încă un fapt.

Când la Chișinău, mă sbuciumam cu marii proprietari ca să le mai reduc cerbicia, ei, cari înainte de toate, vedeau în mine un revoluționar și nu se încredeau în cuvintele mele, eu le-am spus (întreruperi): „În momentul de față, se află la Chișinău, cel mai implacabil adversar al meu, un om cu care nu sunt în relații personale, d-l Take Ionescu; duceți-vă la el și întrebați-l, dacă puteți crede în cuvântul meu.”

D-lor deputați, declarațiunea d-lui Take Ionescu dată acum după trei ani, pentru explicația faptelor de atunci, mă satisface, fiindcă puteți trage și d-voastre concluziunea în ce spirit în realitate a fost făcută atunci. Fapt este că după întâlnirea cu d-l Take Ionescu, proprietarii mari cari mă priveau înainte cu cea mai mare neîncredere, în baza asigurărilor date de d-sa, erau mult mai prevenitori și chiar consimțise

să intre în comisiunea agrară a Sfatului Țării pentru a discuta chestiunea exproprierii.

D-lor deputați, cum am spus, așteptările mele au fost decepționate. Primul președinte al Sfatului Țării din Basarabia unită a fost trimis în fața Curții marțiale. Istoria cunoaște cazuri când de pildă un Andrassy, după ce a fost condamnat la moarte, a sfârșit ca sfetnic al Suveranului său.

D-l A. C. Cuza: Pentru revoluție, nu pentru trădare!

D-l C. Stere: A fost condamnat, d-le Cuza, ca trădător! Dar nu cunosc nici un caz ca un om politic decorat, mai mult, chemat la sfat de Suveranul lui, să fie trimis în fața Curții marțiale pentru o faptă anterioară acestei distincțiuni.

Și în ce condițiuni?

Am fost dat în judecată la Curtea marțială sub guvernul d-lui Ion I. Brătianu, care 15 ani mă avea alături ca cel mai sânguitor și ca cel mai lipsit de pretențiuni colaborator, — și putea să-mi cunoască caracterul.

Am fost dat în judecată sub un guvern din cari făceau parte și tinerii mei prieteni de altădată d-nii Duca și Georgel Mărzescu, cari timp de peste 10 ani îmi manifestau mai mult decât prietenia și stima datorite unui egal.

Am fost dat în judecată, și după un simulacru de interogator, — unul singur, — fără nicio confruntare cu vreun martor, fără nici o precizare de acuzație, am fost trimis la Văcărești, iar după trei săptămâni am fost liberat.

Și de atunci totul a rămas în suspensiune. În zadar spuneam: ori mă credeți vinovat și mă trimiteți în fața justiției, ori mă credeți nevinovat și închideți acțiunea. Ani de zile a stat acțiunea suspendată și în timpul acesta aveau carieră liberă pentru toate exer-

cițiile oratorice aceia cărora eu nu aveam nici o putință de a le răspunde.

Și, d-lor, s'a pomenit aci de cazul Caillaux. Dar Caillaux a fost la urma urmelor judecat de judecătorii pe cari îi da legea.

Eu însă nu am fost judecat, și nu am avut nici o putință să-mi spun cuvântul de apărare. Și numai în așteptarea momentului când aş putea spune acest cuvânt am avut puterea să trăiesc.

În fața unei Curți puteam spune chiar mai mult decât aci, fiindcă acolo puteam vorbi fără să fiu întrerupt la fiecare cuvânt și insultat, și acolo nu ar fi încercat nimeni să mă condamne fără să mă fi putut apăra. (Aplauze pe băncile basarabene).

Și în fața unei Curți aş fi putut impune, prin prestare de jurământ, mărturii pe cari nu am puterea să le provoc în Cameră.

Cu toate acestea anii treceau. Dar, d-lor, vă întreb care este justificarea Curților marțiale? Este una singură: procedura lor expeditivă în timp de război, când interesele apărării naționale primează asupra garanțiilor formale de justiție imparțială. Nu de geaba veacuri a luptat omenirea pentru desființarea tribunalelor excepționale, nu de geaba Anglia își datează libertatea din veacul al 13-lea, când „Magna Charta Libertatum” a stabilit odată pentru totdeauna că în Anglia nu poate fi judecat cineva decât după regulile stricte ale justiției ordinare, de judecătorii săi naturali. (Aplauze pe băncile basarabene).

Nu de geaba Constituția dela 1866 a oprit în România înființarea tribunalelor excepționale și a prevăzut în special Curtea cu juri pentru crimele politice.

Și dacă aceasta este singura justificare a Curților marțiale, — procedura lor expeditivă, — cum

poate fi justificată această acțiune în fața Curții marțiale, acțiune care rămâne veșnic suspendată, numai pentruca fantoma ei să apară în anume momente de interese politice? (Aplauze pe băncile basarabene).

Voci la socialiști: Jos Curțile marțiale!

D-l C. Stere: Și, d-lor, voiam să vorbesc, voiam să fac dovadă, voiam să dau plenitudinea dovezilor pe cari ați văzut cât de greu mi-a fost să le produc aici, și cum am fost împiedicat la fiecare pas cu invective și întreruperi.

D-lor, am dorit să pot vorbi, în sfârșit, și pentru un motiv pe care trebuie să-l înțelegeți și d-voastre.

Aproape un sfert de veac am fost profesor la universitate, unde generațiuni de studenți au trecut în fața mea, și poate mulți au crezut în mine, și le datoram acestora un răspuns!

Am fost 16 ani dearândul conducătorul celei mai răspândite reviste din România, și, poate mulți din cititorii ei au crezut în mine, și au avut și ei nevoie de un răspuns!

D-lor deputați, am stat decenii în fruntea mișcării democratice din țara aceasta, aveam dar dreptul să vorbesc...

D-l P. V. Sasu: Aceasta îți este vina cea mare! (Aplauze prelungite, îndelung repetate pe băncile basarabenilor, strigăte de bravo).

D-l I. Buzdugan: Și aceasta nu ți-o iartă ciocoimea de aci! (Aplauze pe băncile basarabenilor, sgomot, întreruperi, protestări pe băncile majorității).

D-l C. Stere: Și mai cred, d-lor, că aveam dreptul să vorbesc fiindcă sunt tată de familie, și am doi băieți mari, cari au intrat în oștire fără să aștepte vârsta legiuită, și aceștia aveau dreptul și ei să audă cuvântul de apărare al tatălui lor.

Vă întreb ce om poate fi tratat astfel, fie și cel mai odios criminal?

Sancțiunea ?

Și acum, d-lor deputați, vă mirați că Basarabia nu mă poate privi în aceeași lumină în care mă vedeți d-voastră,—Basarabia, în care de aproape 40 de ani s'a creat o legendă în jurul feciorului de boier care s'a ridicat împotriva atotputerniciei țarilor pentru norod, Basarabia, care în timpul revoluției din 1905, m'a văzut în zilele de primejdie alături cu frunțașii ei, Basarabia în care cu concursul meu s'a creat cel dintâi ziar românesc și cea dintâi tipografie românească (Aplauze pe băncile opoziției basarabene), — Basarabia, în sfârșit, ai cărei feciori, mulțumită mie, puteau să se adape la izvorul de cultură românească pentru ca să o radieze în urmă în întunericul de peste Prut. Și vă numesc numai pe doi dintre ei: pe Halipa președintele partidului țărănesc din Basarabia, și pe colegul de pe banca ministerială al d-lui Take Ionescu, Serghie Niță.

Și, d-lor, după toate aceste, după ce în atmosfera basarabeană, din timpul Unirei, d-l Take Ionescu cel puțin mă recomanda ca un om de cuvânt, acum, în lipsa mea, cu cavalerismul pe care îl vor aprecia oamenii de inimă, m'a onorat, de pe banca ministerială cu declarația că în cazul unui „accident electoral”, care m'ar aduce în Cameră, disprețul său mă va urmări.

Disprețul d-lui Take Ionescu, îl voi suporta ! (Aplauze pe băncile opoziției basarabene).

Și mai zicea d-l Take Ionescu, că conștiința d-sale morală nu mă poate ierta. Dar am cerut eu iertare dela conștiința morală a d-lui Take Ionescu ? (Aplauze pe băncile opoziției).

Acțiunile unui om politic trebuie să aibă o sancțiune ?

Deșigur !

Dar ce sancțiune? Și sancțiunea cui?

Sancțiunea d-lui Take Ionescu?

Sau sancțiunea Curților marțiale? Sancțiunea unei Curți, care din ordin deschide, sau mai bine zis, întredeschide abia o acțiune, pentruca peste trei săptămâni să mă libereze, și să lase această acțiune adormită doi ani de zile, până la noul ordine, cu care am fost amenințat în timpul campaniei electorale?

Nu, d-lor deputați.

Adevărata sancțiune pentru atitudinea mea politică a și fost dată de țara mea atunci când în unanimitate am fost ales președinte al Sfatului Țării din Basarabia, în momentul solemn când ea, nescotită și uitată de toți, își îndrepta brațele spre patria-mumă, în vremuri negre când și aceasta zăcea umilită și călcată în picioare. (Aplauze pe băncile opoziției basarabene).

Această sancțiune a fost dată și atunci când am fost ales, în lipsă, și împotriva voinței guvernului din București, ca deputat al Cetății Albe, precum ea e dată și acum din nou de unanimitatea românească a județului Soroca. (Aplauze pe băncile opoziției basarabene).

Această adevărată sancțiune a fost dată și de Regele României întregite, atunci când, în vremuri grele, m'a chemat la Sfat și a dat dovadă de o înaltă înțelegere a situațiilor istorice. (Aplauze din partea grupului partidului țărănesc basarabean).

Și aceste sancțiuni, d-lor deputați, nici votul d-voastre, oricare ar fi el, nu le poate șterge.

Incheiere.

Și acum, d-lor deputați, veți avea de hotărât dacă eu am loc în această Cameră.

Aveți să hotărâți dacă eu am loc în Camera, pe ale

cărei bănci stau acei luptători ardeleni, cari m'au găsit alături de ei, în toate momentele grele ale vieții lor naționale, și căutau la mine sfat și sprijin, și cari pe vremuri mi-au dat aceea ramură de lauri în argint, depusă la Universitatea din Iași, din partea comitetului partidului național, ca recunoștință pentru serviciile aduse cauzei naționale românești din Ardeal. (Aplauze prelungite din partea grupului țărănesc basarabean).

Iată, îl văd aci în fața mea pe președintele celui comitet, d-l Mihali, care mi-a înmănat aceea ramură de lauri.

Veți hotărî dacă am loc eu în Camera în care au pătruns, însfârșit, și aleșii Basarabiei, ai Basarabiei care, o viață de om în mine vedea simbolul de emancipare și de uniune (aplauze din partea grupului basarabean din partidul țărănesc); veți hotărî dacă pot intra în Camera, unde au reușit să se constituie, într'un partid puternic țărăniștii, în ale căror discursuri auziți, poate chiar și fără voia lor, reflexul scrierilor și cuvântărilor mele de altădată, — fiindcă istoria va spune că eu sunt teoreticianul care a formulat doctrina din care s'a născut ideea însăși a partidului țărănist. (Aplauze prelungite din partea opoziției).

Dacă pot eu, însfârșit, intra în Camera chemată să înfăptuiască definitiv reforma agrară și să organizeze sufragiul universal, pentru care...

D-l V. P. Sasu: Pentru care ai luptat și suferit.

D-l C. Stere: ...Pentru care am dus o luptă crâncenă o viață întreagă (aplauze prelungite din partea grupului basarabean din partidul țărănesc și d-l Sassu), am dus lupta aceasta și împotriva multora din aceia cari astăzi jură în numele acestor reforme. (Aplauze prelungite din partea grupului basarabean și d-l Sassu).

Găsim acum pe banca ministerială pe oamenii cari în timpul campaniei de revizuire a Constituției, în întruniri publice, mă trimiteau la ocnă, ca să împletesc coșuri și să taiu sare, visând la aceste „utopii.”

Vedem acolo și pe d-l Take Ionescu, care pe vremuri zicea că și Casa rurală este o reformă revoluționară, (aplauze), și care aci, de pe această tribună, abia acum 5 ani, așa cum puteți ceti în *Monitorul Oficial*, cu atâta fineță declara că-i este indiferent, — relativ la sistemul celor trei colegii electorale, — că îi este indiferent dacă vinul și apa sunt repartizate în mai multe pahare sau sunt reunite într'un singur „sprî” electoral. (Aplauze prelungite pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Singurul lucru dorea d-l Take Ionescu: Constituția să fie revizuită, dar proporțiunea dintre lichide să nu fie schimbată. (Aplauze pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Ideile, pentru cari am luptat eu, triumfă, — adversarii lor cei mai aprigi de odinioară își fac panaș din ele, și apar înaintea d-voastre, ei, ca triumfători, iar eu sunt învinsul, al cărui drept de a sta în această Cameră, chiar în urma votului unanim al județului meu natal, este contestat. (Aplauze pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Este și natural, d-lor: învinsul este inițiatorul care înfruntă prejudecățile și ideile moștenite; triumfătorii se recrutează dintre acei cari știu să-și plece capul după vânt și să urle cu lupii.

Nu le râvnesc cununa!

Vă aduceți aminte de finalul din „Revolta Inginerilor,” de Anatole France.

O conspirațiune cerească oferă Veșnicului Invins tronul lui Sabaot, și îi deschide perspectiva zilelor de slavă, în fumul de tămâie și în osanalele oastei înaripate, dar el Nepocăitul, cuprinzând deodată

într-o singură viziune toate vremile de hulă și de prigonire, când glasul lui nu era auzit decât în inimii răzvrătite și în mizerii nealinate, are mândria supremă de a refuza triumful, și respinge tot viitorul de putere și de mărire, pentru care îi ajungea să-și întindă mâna.

Da, d-lor deputați, pot să fiu un învins dar nu-mi plec capul. (Aplauze pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Ca orice om, am păcatele și greșelele mele. Dar când îmi examinez conștiința și îmi scrutez intențiunile, și când mă gândesc la șirul lung de jertfe și de lupte, la toate umilințele și suferințele cari mi-au fost sortite să le trăiesc în cei 35 de ani, încadrați între temnița rusească din Kișinău și pușcăria românească din Văcărești,—nu mi-i rușine de trecutul meu și nu mă căesc! (Aplauze prelungite pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Și dacă îmi este îngăduit să am o ambiție, d-lor deputați, eu aș dori numai ca pe mormântul meu să fie așezate alături, ca simbol al credinței către același ideal, două pietre—una românească și una rusească—luate din zidurile pușcăriilor mele. (Aplauze prelungite pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Și dacă vă iartă conștiința d-lor deputați, vă rog să înscrieți pe acele pietre și votul care m'ar exclude din acest Parlament. (Aplauze prelungite pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Și, sfârșind, trebuie să-mi fac încă o datorie de conștiință, să vă feresc de o iluzie: votul d-voastre, oricare va fi el, nu mă va lovi pe mine.

În momentul de față privirile Basarabiei românești întregi sunt ațintite asupra acestei incinte. (Aplauze pe băncile țărăniștilor basarabeni).

Voci: Așa este!

D-l C. Stere: Și gestul d-voastre poate să fie pri-

mit ca un semn de înfrărire îndreptat peste hotarul blestemat care ne despărțea mai bine de un veac, sau poate fi interpretat ca un semn de înstrăinare și de învrăjbire.

Fiindcă, d-lor, precum nu puteți voi Ardealul fără ardeleni, tot așa nu puteți voi Basarabia fără basarabeni. (Aplauze prelungite pe băncile țărâniștilor basarabeni. Oratorul este felicitat de mai mulți d-ni deputați).

CUVÂNTAREA DIN 9 MARTIE 1921

(REPLICA)

D-le președinte și d-lor deputați,

Dacă am cerut să mi se acorde încă odată cuvântul, aceasta nu pentru a călca regulamentul. Dar regulamentul, d-lor, nu prevede ca o discuțiune asupra validării unei alegeri să transforme această incintă într'o Curte de judecată; dar odată ce este așa, atunci nu uitați că și la Curtea marțială acuzatul are dreptul la ultimul cuvânt, și poate să-l spună în toată libertatea, fără să fie întrerupt la fiecare pas de insulte.

Și atunci, d-lor, când am fost atâta timp acuzat și cu atâta patimă, am dreptul să vă răpesc încă puține momente — înțeleg nerăbdarea d-voastre — dar dacă nu am posibilitatea aici, ca la o Curte marțială, de a cere comunicare de acte, dacă nu pot cere dovezi și invoca mărturii, cel puțin am dreptul să vă dau lămuriri în ultimul moment asupra punctelor noi cari s'au produs în discuție.

Acuzațiuni fantastice.

Așa, de pildă, d-lor, nu mai am să insist asupra acuzațiunii ce mi-a fost adusă și ieri de unul dintre vorbitori, dar asupra căreia nu au mai apăsat ceilalți în ceeace privește motivele atitudinii mele.

Fiindcă, d-lor, dacă un profesor, un parlamentar și un publicist de oarecare însemnătate, ar fi făcut ceea ce am făcut eu, nu din convingere, oricât de rătăcită ați socoti-o, dar sinceră, ci dintr'un interes material, atunci eu însumi ași fi știut să trag toate concluziunile.

Și sunt gata, vă declar acuma solemn, să supun cercetării oricărui for nu numai toate veniturile și cheltuielile „Luminei”, să justific fiecare franc intrat sau ieșit din cassa administrației ei, dar sunt gata să supun toată viața mea de 30 de ani în această țară spre cercetare din acest punct de vedere. Și nu cred că sunt mulți oameni politici în țara aceasta cari ar primi pentru ei o astfel de cercetare.

Prin urmare, d-lor, în chestiunea aceasta puteți să mă dați judecății, dar nu puteți substitui judecății niște acuzațiuni aruncate în vânt de pe tribuna parlamentară, pe baza unor extrase din registre, necercetate, necomplete și tendențios prezentate, asupra cărora am și dat toate lămuririle, atât în fața comisiunii de verificare, cât și în cuvântarea mea de Sâmbătă.

Rămân, însă, d-lor, chestiunile celelalte.

Romanul de citațiuni.

Am fost atacat cu cruzime, cu ajutorul unui asortiment bogat de citațiuni din „Lumina”. Le-am notat cu stăruință, dar înțelegeți că acum, în timpul scurt ce mi-a fost acordat, nu ași fi în stare să reiau fiecare din aceste citațiuni, una câte una, pentru ca să o pun în cadrul articolelor din cari a fost luată și pentru ca să o luminez din punctul de vedere al situațiunii în care a fost scrisă.

Am să vă citez numai un singur caz, din care veți

vedea ce se poate face cu o astfel de citațiune, dacă nu lipsește oarecare bunăvoință:

V'am spus d-voastre că am scos „Lumina” după prăbușirea imperiului rus, după izbucnirea revoluțiunii, în momentul când era clar că regimul Kerenski nu are viață și că vor veni la cârmă bolșevicii, în momentul în care și în Basarabia se ridica de asemenea valul revoluției, și că eu m'am îngrozit atunci de consecințele acestei revoluții, știind legăturile indisolubile ce poate naște între popoare o revoluție, trăită împreună.

Așa, de pildă, într'un moment dat, mi-a căzut în mână relațiunea, reprodusă în aproape toate jurnalele străine, asupra desbaterilor din Sfatul Țării din Chișinău. Și în această relațiune se atribuiau unor moldoveni,—buni moldoveni, cari în urmă au votat uniunea, dar cari atunci erau cuprinși de flacăra revoluției, — următoarele cuvinte, pe cari le-am citat în unul din articolele utilizate aici eri împotriva mea:

„Separatism în Basarabia nu există, mai ales „separatism în spre România. Aici nu-și îndreaptă „privirile peste Prut decât o mână de oameni. „Căile Basarabiei se confundă cu căile Rusiei, „pentru că Rusia e o țară mult mai liberă decât România. Tot astfel vede lucrurile și țărănimea (moldovenească!) din Basarabia.”

Și mai departe, acel raport asupra ședinței din Sfatul Țării înregistrează și declarația: „Există o „primejdie din partea României, dar nădăjduim că „Sfatul Țării va reuși să apere libertatea Basarabiei „împotriva tentativelor din partea României”!...

Atunci, cuprins de groază, în culmea disperării, am început să arunc în articolul pomenit întrebări ca acestea:

„Ce face România acum, când se pare că ar fi de

ajuns să-și întindă mâna, pentru ca țara să fie reîntregită cu acest pământ băstinaș românesc?

Războiul însă a pus-o într-o situațiune atât de tragică, în cât ea nu poate îndrăzni măcar să facă acest gest". (Articolul „Blestemul Basarabiei", vol. cit., p. 105).

Și mă întrebam care putea să fie acest gest? Anexiunea? Nu anexiunea, căci Basarabia se simte acum liberă și trebuie să vină de bună voie, trebuie câștigați sufletește românii din Basarabia. Și pentru aceasta trebuie făcute toate sacrificiile.

Și ai văzut cum au fost tălmăcite ieri aici aceste strigăte de durere și disperare, fără indicarea motivului care le-a provocat!

Și să știți, d-le Prim-ministru, că eu nu mă gândeam atunci ca și înainte, cum credeți d-voastră, numai la Basarabia.

Ați auzit că m'am interesat o viață întreagă și de acțiunea românilor din Ardeal.

Puteți spune dar, că a fost greșită concepțiunea pe care o aveam eu, dar eu credeam că salvarea viitorului neamului nostru întreg, nu se putea asigura decât prin întregirea cu Basarabia înainte de toate.

Să-mi dați voie, d-lor deputați, să nu mai insist asupra celorlalte citațiuni.

Când un ziar apare 15 luni, și în fiecare zi scriam câte un articol sau două, sub impresiunea momentului, sau în vederea situațiunilor cari se prezentau, la fiecare pas, sub altă înfățișare, într-o variațiune caleidoscopică, este ușor într-o jumătate de oră sau într-o oră, să citezi câte o frază sau câte un crâmpei de frază, combinând un roman, pentru care, cum s'a spus de mult, să poți trimite pe un om la eșafod.

De pildă, d-lor, să vedeți cât de ușor se poate face chiar de bună credință o greșală.

Intre altele, vi s'a citit că jurnalul „Lumina" a re-

produs cunoscuta declarațiune a defunctului Petre Carp. A reprodus-o, dar nu e nici un cuvânt de comentat din partea mea. Și doar, d-lor, înțelegeți foarte bine că nu cenzura germană m'ar fi oprit să fac și anume comentarii. Am citat-o ca un fapt de informațiune, și prin însăș tăcerea mea, prin însăș lipsa de comentat, am luat atitudine față de acest fapt.

V'am vorbit Sâmbătă și despre polemicile pe cari le-am dus, în forma în care ele îmi puteau fi îngăduite de cenzură, — polemici inspirate mai cu seamă de temeri justificate, în momentele, când îndoiala intra în suflet.

Și iarăș repet: sunt fericiți acei cari n'au avut o clipă de îndoială!

Și când eu în aceste polemici, pe deoparte, spuneam învingătorilor: nu puteți trage la răspundere, nu puteți prăpădi și desmembra un popor întreg, pentru o politică pe care d-voastră o puteți crede greșită, dar pentru care el nu este vinovat; sau când de pildă, — în ipoteza biruinții desăvârșite, în care ei ar putea dicta lumii întregi pacea lor, — se vorbea de aducearea cutărui sau cutărui prinț, iar eu le spuneam că un prinț fără rădăcini și fără tradiție nu poate avea nici o autoritate,—și încercam să le sugerez o altă soluție, care ar duce neamul nostru nu la desmembrare și prăbușire, ci la unirea tuturor românilor, pentru ca cel puțin chestiunea românească să ajungă o singură chestiune internă, nu o chestiune internațională, care n'ar mai putea fi rezolvită numai prin forțele noastre: pot fi eu așa de aspru judecat pentru aceste polemici?

„Tiparul de basarabeau“.

D-lor deputați, n'am să mai vorbesc despre concepțiunea mea generală asupra politicei noastre naționale.

D-l general Averescu, care în cuvântarea sa mi-a recunoscut sentimentele românești, mi-a făcut și cinstea să mă prețuiască atât de mult ca pe un intelectual, încât să ceară dela mine considerațiuni de ordin general asupra viitorului neamului nostru întreg, fără să mă atașez numai la o singură provincie.

Însă d-lor, eu am avut și am această concepție generală. Dacă a fost bună sau rea, dacă concepțiunea care a triumfat a fost superioară, se va pronunța istoria. Și eu cred că posteritatea va revizui în multe privinți verdictul contemporanilor.

Dar, d-lor, cum vi s'a spus aicea atât de frumos, este în fiecare din noi un sentiment adânc, mai puternic decât toate teoriile, mai puternic decât toate considerațiunile și toate raționamentele. D-voastră vă întrebați cum a putut atunci sentimentul să mă ducă la conflictul dureros cu unanimitatea românilor din regat? Dar pentruce uitați că eu am venit în țara aceasta, în vârstă relativ înaintată, cu sufletul deja format, cu un trecut sbuciumat și bogat în tragedii, cari au pus asupra sufletului meu tiparul indestructibil de basarabeau, — tipar pe care nu l-au putut șterge nici cei aproape 30 ani pe cari i-am trăit aci în țara românească? (Aplauze pe băncile basarabene). Și eu m'am simțit, în momentele cele supreme, în uniune sufletească indisolubilă cu întreaga Basarabie românească.

Și aci, d-le Prim-ministru, sunt silit să mă explic, —fiindcă eu o clipă nu mă îndoiesc de buna d-voas-

tră credință — dar nu ați înțeles just cuvintele, prin cari am închieiat cuvântarea mea de Sâmbătă, afirmând că nu puteți voi Basarabia fără basarabeni, cum nu puteți voi Ardealul fără ardeleni. Nu ați asistat la începutul cuvântării mele.

Am susținut că am fost ales de țărani din Soroca în perfectă cunoștință de cauză, fiindcă atât discursurile electorale ale d-lui Take Ionescu de pe banca ministerială, ca și toate polemicele împotriva mea pe tema atitudinii mele, au fost cu profuziune răspândite în județ, și comentate fără exces de delicateță de însuș prefectul județului și de toate ajutoarele lui; că eu însumi nu am tăinuit această atitudine. Și de aci o concluziune era lămurită; că dacă, cu toate acestea, alegătorii din Soroca m'au ales și m'au trimis în Parlament, d-voastre nu puteți face abstracție de acest fapt. Și v'am întrebat, dacă nu greșiți cumva și vedeți un păcat individual în ceea ce este reflexul unei psihologii? Și de aci după ce am descris această psihologie, prin însăși expunerea procesului meu sufletesc, — concluziunea finală în cuvintele citate;—fiindcă, în adevăr, nu puteți, la urma urmelor, voi Basarabia fără basarabeni, cum nu puteți voi Ardealul fără ardeleni, — cu alte cuvinte: nu puteți nesocoti mentalitatea, izvorită din istoria seculară a Basarabiei sub jugul rusesc.

Mandatul primit.

Și, d-lor, când am fost ales de acei soroceni dârji, despre cari vi s'a vorbit eri, ales în cunoștință de cauză, atunci puteți să mă credeți că aci nu mă gândesc la apărarea mea personală. Înainte de toate eu nu am voit, nu am cerut să fiu ales, n'am rugat pe nimeni să mi se pună candidatura. Basarabenii m'au

rugat cu stăruință, afirmând că au nevoie de serviciile mele. (Aplauze pe băncile basarabene). Și m'am rugat, deși eu nu fac parte din nici una din grupările între cari ei sunt astăzi împărțiți.

Și acum mă amenințați cu ostracismul d-voastre?

Dar eu nu am venit aci să bat la ușa oricărei grupări politice. Nu am să bat la ușa nimănui și nu am să caut să complac nimănui. (Aplauze pe băncile basarabene). Am primit un mandat unanim dela concetățenii mei, un mandat de luptă, am datorita de a da această luptă, și îmi voi face datoria de luptă până la sfârșit. (Aplauze pe băncile basarabene).

D-l general Al. Averescu, președintele consiliului: Contra cui, d-le Stere?

D-l C. Stere: D-le general, luptele se dau în politică între diferitele aspirațiuni și idei.

D-l general Al. Averescu, președintele consiliului: Dar d-voastră ați spus că nu bateți la poartă nici unui partid!

D-l C. Stere: D-le general, sunt aspirațiuni și idei pe cari le împărtășesc cu majoritatea covârșitoare a democrației românești și a democrației basarabene în special. (Bravo! Aplauze pe băncile basarabene).

Și pentru așezarea acestui Stat, pe temelii de dreptate și libertate, de cari sunt însetate masele populare, voi da lupta cea mai aprigă.

D-l Gh. Becescu-Sylvan: Democrația d-tale o împărtășim și noi, d-le Stere, democrația aceasta din trecut propovăduită de un apostol cinstit al democrației românești.

D-l Dr. N. Lupu: O să te audă generalul Averescu și riști să pierzi partidul d-lui general. Câte unul, câte unul vin încoace! (Aplauze, ilaritate la federație).

D-l Gh. Becescu-Sylvan: Da, știu că sunt o pică în partid.

„Jocuri gladiatorice“.

D-l C. Stere: D-lor, am în urma mea o lungă carieră politică. Fac apel la memoria d-voastre a tuturor.

Sunt unul din oamenii cei mai cu violență atacați în țara aceasta în timp de decenii.

Nu vreau să amintesc acum toate atacurile, dar desul să vă spun, că la 1907, aci în Parlament am fost acuzat, ca răsvrătitor, ca răscolitor al țăranilor.

Dar, cu toate că sunt unul din cei mai atacați oameni politici, eu personal niciodată n'am atacat pe nimeni. (Strigăte de bravo, aplauze pe băncile federației).

M'am ridicat totdeauna mai presus de toate jocurile gladiatorice, cari atât de des ocupă avantscena politice la noi. (Bravo, aplauze la basarabeni).

Dar am luptat cu pasiune pentru credințele mele, și pentru credințele mele am primit în tăcere toate insultele, dar nu am insultat și nu am atacat pe nimeni. (Strigăte de bravo, aplauze pe băncile federației).

În această privință voiu invoca numai un exemplu, neînsemnat în sine, dar elocvent, din care veți vedea cât de adâncă este aversiunea în firea mea pentru luptele de această natură.

S'a vorbit d-voastră, aci în Parlament, despre o lucrare a d-lui Cuza, lucrare care l'a dus la catedra universitară.

A fost discutată cartea aceea și la Curtea cu juri, și în presă, și a fost calificată și aci, în incinta acestei Camere.

De douăzeci de ani, decând d-l Cuza mereu mă atacă în Parlament, în întruniri publice...

D-l V. Sassu: Și înainte de război te ataca.

D-l C. Stere: Da și înainte de război,—m'a atacat și la cursurile sale, m'a atacat într'una. Eu însă nu i-am răspuns niciodată, l'am ignorat, dar nu l'am atacat. Chiar în momentul acela, când el eră la strâmtoare, iar eu atâș de la largul meu, când se discută cartea ce a fost calificată peste tot cum este astăzi calificată până și în Parlament, eu, director de revistă literară și științifică, am tăcut, un cuvânt n'am spus cu privire la toată chestia. (Aplauze pe băncile basarabene).

D-l V. Sassu: Aceasta îl doare!

Voci pe băncile basarabene: Da, aceasta îl doare!

D-l C. Stere: Și, d-lor, în țara aceasta unde atâția bărbați de Stat, plecați dela obârșii obscure și turburi, poartă toată viața lor amintirea penibilă a copilăriei pătate de incidente dureroase, cari întinează orice suflet, când vrutul din acești bărbați, după ce s'a ridicat printr'o ascensiune vertiginoasă la culmile puterii și avuției, crede că-și poate permite să mă trateze de sus și să mă onoreze cu disprețul lui, — pe mine care de bună voie m'am coborât între cei umili și săraci, — eu nu-mi pierd cumpătul. (Aplauze pe băncile opoziției basarabene).

D-lor deputați, eu nu sunt dintre acei cari nu pot trăi decât înghițându-și și cădelnița. Am dus o viață de lupte furtunoase, mereu atacat, mereu hulit și mereu prigonit. Și dacă n'ași fi avut puterea să mă judec pe mine însu-mi altfel decât după spusele și aprecierile altora, de mult n'aș mai fi putut trăi.

[Încheiere.

Credința pe care am avut-o numai în glasul conștiinței și al judecăței mele, a putut să mă ducă, cum credeți d-voastre, la un moment dat, la un fanatism care trece peste limitele, cum spunea d-l general A-

verescu, iertate. Educațiunea mea revoluționară, tot trecutul meu au sădit, poate, în sufletul meu, mai puțin respect pentru forme, decât acela care vi se pare necesar. (Aplauze pe băncile opoziției basarabene).

Dar, d-lor, în momentul de față nu puteți scăpa din vedere că cu toții trecem printr'o revoluțiune suflătoare, suntem într'un moment de prefaceri năruie, și nimeni nu știe ce ne așteaptă în ziua de mâine. Și vă întreb, dacă, în momentul când s'a făcut apel la mine de către concetățenii mei basarabeni din clipa aceasta, eu, omul de luptă, omul de convingeri tari, care sacrifică totul pentru credințele mele, dacă aveam dreptul să stau acasă, dacă aveam dreptul să mă sustrag dela sarcina grea pe care mi-o impune țara mea, numai pentru ca să mă feresc de acele judecăți pe cari le-ați adus aci? (Aplauze pe băncile opoziției basarabene).

Dacă am fost condamnat fără să fiu judecat, la Curtea marțială, să credeți că nu mă veți putea și d-voastre condamna fără să fiu judecat. În situațiunea aceasta, procesul meu nu poate fi încheiat numai prin invinuiți aruncate dela tribună, când nu puteți dovedi lipsa de credință adâncă și de sinceritate în toate actele mele. (Aplauze pe băncile opoziției basarabene). Și de aceea....

D-l Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Stere, să sfârșiți, s'au împlinit peste 30 minute.

D-l C. Stere: Sfârșesc, d-le președinte, și sfârșesc prin următoarele cuvinte: nu voi bate la ușa nimănu, nu voi căuta să complac nimănu, dar, ori când mi s'a adresat vreo chemare, ori când s'a făcut apel la mine, am răspuns, și ori de câte ori se va face un apel la munca mea, după puterile mele, ea nu va fi refuzată. N'a fost refuzată

niciodată nimănui, când nu venia în conflict cu credințele mele.

S'a vorbit ieri, de pe această tribună, despre o colaborare promisă, cu aceste rezerve, în chestia Basarabiei. N'a fost, n'a putut să fie refuzată această colaborare, și a fost prestată desinteresat, fără să cer niciodată vreo compensațiune.

Acum, d-lor deputați, să dați răspunsul d-voastre celor 36.000 de alegători ai Sorociei, ca și Basarabiei românești întregi. (Applauze prelungite din partea opoziției).

PREȚUL 5 LEI